

1787-1792 OSMANLI RUS SAVAŞINDA DEĞİŞEN DENGELER VE YAŞ ANTLAŞMASI

Zülfiye Koçak*

Öz

Osmanlı diplomasisine *Moskof* olarak geçen Rusya ile olan ilişkiler, Kırım Hanı'nın aracılığıyla II. Mehmed zamanında ticarete dayalı dostane temelli başlamış ve zamanla daha ziyade Kırım üzerindeki hâkimiyet mücadelesinden dolayı çatışmalı bir hale dönüşmüştü. II. Katerina dönemi Osmanlı-Rus siyasi ilişkilerinde önemli bir dönemi oluşturmaktaydı. Zira bu dönemdeki Rus dış politikası, Osmanlı Devleti'ni ortadan kaldırıp yerine İstanbul merkezli bir Rum Devleti kurmaya odaklanmıştı. Bu çalışmada 1787-1792 Osmanlı-Rus ve Avusturya savaşının nedenleri, savaş sonucunda Rusya'yla imzalanan Yaş Antlaşması ve bu antlaşmanın imzalanma sürecinde Avrupa devletlerinin katkısı ele alınmıştır. Çalışmanın ana kaynaklarını Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgeler ile Londra Parlamento Arşivi'nde bu antlaşmaya dair tutulan kayıtlar oluşturmaktadır. Her iki arşivde bulunan kayıtlar kullanılarak Osmanlı-Rus tarihsel ilişkilerinin bir kesiti değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı Devleti, Rusya, Yaş Antlaşması, Prusya, İngiltere*

Abstract

Changing Balances During The 1787-1792 Ottoman-Russian And The Treaty Of Jassy

Relations with Russia which is known in Ottoman diplomacy as *Moskof* started as a commerce relation on friendly terms by way of Crimean Khan during the reign of Mehmed the 2nd which over time transformed into a conflicting relation due to the struggle for dominance over Crimea. The age of Katerina the 2nd was a significant period for the Ottoman-Russian political relations. Because the Russian foreign policy during this time was focused on eliminating the Ottoman Empire and founding an Istanbul based Byzantine Empire. In this study, the causes for the 1787-1792 war between Ottoman-Russia and Austria, Treaty of Jassy that took place after the war and the contributions of European states during this treaty period have been taken into consideration. In the course of the agreement, especially Britain and Prussia's efforts to protect the territorial integrity of the Ottoman State as diplomatic attitudes and mediator states have been elaborated on the basis of correspondence. As a result of the efforts of the mediatory states, the Treaty of Jassy was signed between the Ottoman State and Russia on January 10, 1792, and thus the ongoing war with Russia was concluded. The main resources of the study are comprised of documents in the

* Yrd. Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bitlis. E-posta: zkocak@beu.edu.tr

(Makale Gönderim Tarihi: 26.09.2017 - Makale Kabul Tarihi: 03.11.2017)

Presidential Ottoman Archives along with the records on this treaty found in the London Parliament Archive. The records in both archives were used for evaluating a cross-section of the historical relationship between Ottoman-Russia.

Keywords: *Ottoman Empire, Russia, Treaty of Jassy, Prussia, England.*

GİRİŞ

Kuzeybatı Anadolu'da küçük bir uç beyliği olarak kurulan Osmanlı Devleti, kısa sürede Anadolu ve Balkanlara yayılarak büyük bir güç haline geldi. Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'e hâkim olma isteği onun Kırım Hanlığı ile ilişki kurmasına, ardından 1475 yılında Kırım Hanlığı'nın Osmanlı egemenliğini kabul etmesine¹ ve böylece Moskova ile ortak sınırın oluşmasına yol açmıştı.² Osmanlı Devleti'nin kuzeye doğru genişlemesi esnasında Rus bozkırları, birçok knezliklere ayrılmış durumdaydı.

1462 yılında Moskova Büyük Knezi III. İvan, ihtiyatlı davranıp diğer knezlikleri bir çatı altında toplama çabasına girmişti.³ Moskov Knezliği ile Osmanlı Devleti arasındaki ilk dostane ilişkiler, II. Mehmed zamanında Kırım hanının aracılığıyla ticari temelli başlamıştır. Bu olumlu gelişmeler, III. İvan'ı cesaretlendirdiğinden 1492 yılında II. Bayezid'den Moskov elçileri ve tüccarları için serbest geçiş hakkı istemişti. Bu isteğe olumlu yanıt gelince, Doğu Avrupa'da hüküm süren Altınordu, Lehistan ve Litvanya Birleşik Krallığı bu ilişkiyi baltalamak için geçişleri engellemeye çalışmıştı. Nihayet, 1495 yılında Rusya'nın Pleşçeyev adlı elçisi İstanbul'a ulaştı. Ancak Pleşçeyev'in, efendisi ile sultanın eşitliğini vurgulaması ve bazı protokol kurallarını çiğnemesinden sonra ticari ilişkiler zorlukla devam ettirilmişti.⁴

XVI. yüzyıl sonlarından itibaren Osmanlı Devleti genel bir duraklama dönemi yaşarken artık Rusya olarak anılan Moskov Knezliği, 1552 yılında Kazan, 1556 yılında Astrahan hanlıklarına ve 1678 yılında Ukrayna'ya sahip olmuş ve Kuzey Karadeniz, Balkanlar ile Kafkasya'ya hâkim olan Osmanlı Devleti'ne karşı üstün bir hale gelmişti. Bu süreçte iki ülke arasındaki ilişkiler Kırım üzerindeki çıkar çatışmalarından dolayı gerginleşmeye başlamıştı.⁵ XVII. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Rusya tüm Asya kıtasını geçerek, Pasifik Okyanusu'na ulaşmıştı. XVIII. yüzyılda ise Rusya'nın Osmanlı Devleti karşısındaki üstünlüğü giderek belirgin bir hale dönüştü. 13 Temmuz 1700 tarihinde imzalanan İstanbul Antlaşması ile Azak Kalesi'ne sahip olan Rusya, güneye inme fırsatı elde etmişse de Kırım Tatarları'nı durdurma, Kırım Hanlığı'na egemen olma ve sıcak denizlere inme ideallerine tam olarak

¹ İnalçık 1992, XXV; 451.

² Pritsak 1999, 67.

³ Kurat 1999, 109.

⁴ İnalçık 1999, 26; Ataç 1952, 23.

⁵ Novoseltsev 1999, 78.

ulaşamamıştı.⁶ 1769 yılında Kırım Tatarları'nın yaptığı baskın Osmanlı-Rus fiili ilişkilerinde bir dönüm noktası teşkil etmiş ve bundan sonra iki ülke arasındaki ilişkiler giderek çatışmalı bir hâl almıştı. Ruslar bu olaydan sonra Osmanlı'ya karşı Balkanlar, Kırım ve Kafkasya'da faaliyete geçmiş, Baltık donanmalarını güçlendirerek Akdeniz ve Atlantik'e göndermişlerdi. Bu çabalar Ruslara Kerç, Yenikale gibi önemli iki kale ile Azak Denizi'ni kazandırmış, böylece Karadeniz'deki Osmanlı hâkimiyeti azalmaya başlamıştı. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya, Osmanlı'ya karşı hem siyasi hem de ekonomik alanda tam bir üstünlük sağlamıştı. Kısa sürede boğazlardan ticaret gemilerini geçirme, Karadeniz'de savaş gemisi bulundurma hakkı elde etmiş ve takip eden on yıl içerisinde de Kırım'ı ele geçirmişti.⁷ Kırım'ın ele geçirilmesi ve Küçük Kaynarca Antlaşması, Avrupa'da derin bir endişeye neden olmuş, Osmanlı Devleti'ne yardım edilmezse Rusya'nın Konstantinopolis'e hâkim olabileceği dile getirilmişti.⁸

28 Haziran 1762 tarihinde Rus tahtına oturan II. Katerina'nın en büyük amacı Rusya'nın yarım kalan ideallerini hayata geçirmektir. Bunun için şartlar oldukça elverişliydi; zira, Fransa ve İngiltere kendi kolonilerindeki sorunlarla uğraşırken, Avusturya Yedi Yıl Savaşları'nda (1756-1763) yorgun düşmüş Prusya, Rus müttefiki olma yoluna girmişti. Bu nedenlerle Katerina bütün ilgisini Polonya ve Osmanlı Devleti üzerine yoğunlaştırmıştı.⁹

Bu çalışma, Osmanlı-Rus ilişkilerinde önemli bir yere sahip Yaş Antlaşması'na giden süreci irdelemeyi, bu sürecin tarihsel arka planını göz önüne alarak antlaşma öncesi ve antlaşma sürecinde Avrupa devletleri arasındaki ilişkilerin nasıl şekillendiğini anlamayı hedeflemektedir. Bu yüzden bu çalışmada; öncelikle, Osmanlı-Rus ilişkilerinin neden gerginleştiği açıklanmış, ardından savaş sırasında Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı tutumları irdelenmiş son olarak da arabulucu devletlerin bu antlaşmanın imzalanmasına katkıları ve antlaşmanın imzalanma süreci ele alınmıştır.

I- Osmanlı Devleti'ne Karşı Rusya-Avusturya İttifakı

1527 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı başlayan Avusturya-Rusya dayanışması, Rusya'nın 1726 yılında Viyana İttifakı'na dâhil olmasıyla resmi bir boyut kazanmış ve zamanla daha da gelişmişti.¹⁰ 28 Haziran 1762 tarihinde

⁶ Kuzucu 2013, 25-30; Öztürk 2010, 358.

⁷ Hosking 2011,322-323; Kurat 2011, 30-31; Kurat 1999, 290-291; Uzunçarşılı 1980, XLIV; 511.

⁸ Black 1994, 288.

⁹ Acar 2004, 149-157.

¹⁰ Schwarcz 2010, 43-50.

Rus tahtına oturan II. Katerina, Osmanlı Devleti ile ilgili büyük projeler tasarlamış ve bu projelerin hayata geçirilmesinde kendisiyle ortak hareket edebilecek en uygun devletin Avusturya olduğunu düşünmüştü.¹¹ Fakat o zamanlar Avusturya tahtında olan Maria Theresa, Osmanlı Devleti'ne karşı düşünülen herhangi bir projede çok ciddi şartlar bir araya gelmedikçe yer almayacağını ifade etmişti.¹² Maria Theresa'nın ölümünden sonra tahta geçen oğlu II. Josef,¹³ 30 Mayıs 1780 tarihinde Mohilev'de II. Katerina ile bir araya gelerek Osmanlı Devleti ile ilgili tasarlanan projeler konusunda annesiyle aynı düşünmediğini ortaya koymuştu. Bu iki lider, Mohilev'de Osmanlı Devleti'ne karşı sürdürülecek ortak savaşın ilk planlarını yapmışlardı.¹⁴

II. Katerina'nın II. Josef'i İtalya bölgesine yönelterek, doğu bölgesini kendi elinde tutma talebi, II. Josef tarafından hukuka aykırılık gerekçesiyle reddedildi. Bunun üzerine II. Katerina, II Josef'in isteklerini dikkate alarak onunla mutabakat sağladı.¹⁵ Bu mutabakat Osmanlı'nın Avrupa'dan atılması ve ganimetlerin eşit paylaşılmasını esas almıştı.¹⁶ İki lider arasında mutabakatın sağlanmasından güç alan II. Katerina, 1787 yılı kışında II. Josef'le birlikte Karadeniz'deki yeni Rus üstlerini ziyaret etti.¹⁷ Avusturya baş tercümanı, bu görüşmeyi Osmanlı Devleti'ne 12 Ekim 1787 tarihinde bildirmiş bir süre sonra da Boğdan Voyvodası Aleksandır'ın Avusturya'nın Osmanlı hududuna asker yığdığı haberi merkeze ulaşmıştı. Gelen bu bilgiler Osmanlı Devleti'nde Avusturya'nın Rusya'yla ortak hareket edebileceğine dair şüphe uyandırmıştı.¹⁸

Kerson'daki görüşmeye Rusya'nın İstanbul elçisi Bulgakov ile Avusturya elçisi Herbert de katılmıştı. Elçiler toplantıda Türklerin Hanya ve Rodos'ta Rus konsoloslarına saldırdıklarını ve Turla Nehri ağzında bir filo beklettiklerini söyleyince her iki devlet, Osmanlı Devleti'ni parçalamaya yönelik hazırladıkları

¹¹ Armaoğlu 2013, 24-27; Goryanof 2006, 11-12.

¹² Kuzucu 2012, IV; 252-253; Bronza 2010, 51.

¹³ Lee 2004, 243.

¹⁴ Potemkin 1812, 44; *Katerina Tarihi* 2010, 151; Zinkeisen 2011, VI; 178; Jorga 2005, V; 35.

¹⁵ Kuzucu 2012, 253.

¹⁶ Ganimetlerin paylaşılması hakkında bkz. Shaw 2008, I; 314; Uçarol 1993, XI; 221-222; Ramboud 1900, II; 113-114; Thomson 1947, 178-181; Meram 1969, 141; Gürsel 1968, 60; Hosking 2011, 323-324; Acar 2014, 198; Ragsdale 2006, II; 512-513; Bronza 2010, 53-55.

¹⁷ Aksan 2017, 172; Bayram 2014, 236.

¹⁸ BOA, HAT, 1430/58564 (19 Z 1202/30 Eylül 1788); BOA, HAT, 1442/59262 (29 Z 1201/12 Ekim 1787); Benzer bir bilgi de İsveç elçisinin verdiği takrirlerde mevcuttur. Bkz. BOA, İE. HR, 19/1700 (29 Z 1201/12 Ekim 1789); BOA, AE. SABH. I., 19/1689 (10 B 1203/6 Nisan 1789).

projelerine son şeklini verdi.¹⁹ Bu görüşme Osmanlı Devleti'nin savaş kararı vermesinde oldukça etkili olmuştu.²⁰

II- 1787- 1792 Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşlarının Başlaması

Rusya'nın İstanbul elçisi Bulgakov, sürekli gerginliği tırmandıran bir tavır sergilemekteydi.²¹ Ayrıca, Kerson görüşmesinde netleşen Rus taleplerini çekinmeden Osmanlı'ya bildirmişti.²² Talepler karşısında sınırları oldukça zorlanan Osmanlı Devleti, sert tavır takınarak Rusya'ya altı maddelik bir ultimatom verdi.²³ Bu ultimatomun kabul edilmemesi, Rus elçisi ile reisülküttap arasındaki görüşmelerin sonuçsuz kalması ve Rusya'nın Eflak ile Boğdan voyvodalarını kışkırtması, iki devlet arasındaki ilişkileri tamamen kopardı.²⁴ Savaşa taraftar olan Sadrazam Yusuf Paşa ve ekibi, şeyhülislamdan aldıkları fetva ile I. Abdülhamid'i ikna ederek Rusya'ya savaş ilanını sağladılar.²⁵ Bu kararın ardından İstanbul'daki Rus elçisi Yedikule'ye hapsedilerek tarafların alışverişlerinin kesildiği bildirilmiş²⁶ ve bu çerçevede hazırlanan fermanlar ilgili yerlere gönderilmişti.²⁷

Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş ilan ettikten sonra, 9 Şubat 1788 tarihinde Avusturya elçisi Herbert, Rusya ile ittifaklarına binaen Osmanlı'ya savaş ilan edileceğini bildirmişti.²⁸ Nitekim önceki süreçte Prusya kralı, Rusya-Avusturya ittifakı konusunda Osmanlı Hükümeti'ni uyarmıştı.²⁹ Osmanlı

¹⁹ Jorga 2005, 56-58.

²⁰ Ragsdale 2006, 513.

²¹ BOA, AE. SABH. I., 194/13004 (29 R 1201/18 Şubat 1787).

²² Talepler hakkında bkz. Uzunçarşılı 1988, IV/I; 501; Meram 1969, 138-142; Jorga 2005, 56-58.

²³ Ültimatom hakkında bkz. Uçarol 1993,223; Potemkin 1812, 136-137; Cavid 2004, 580-582; Danişmend 1994, IV; 65; Yücel ve Sevim 1992, IV; 84-85.

²⁴ Kuzucu 2013, 118; BOA, HAT, 1442/59227 (19 Z 1201/12 Ekim 1789).

²⁵ BOA, A.DVNSASK. MHM.d., No: 3, s. 5 (I.Abdülhamid'in vezir-i azama gönderdiği hattı hümayun); BOA, C. HR, 136/6759 (10 Za 1201/24 Ağustos 1787); BOA, C. HR, 80/3990-1 (29 Za 1201/12 Eylül 1787 Vezir Ali Paşa'ya yazılan ferman); BOA, C. HR, 185/9234 (29 Za 1201/7 Eylül 1787 Karadeniz'de bulunan Ebubekir Paşa'ya yazılan hüküm); Ayrıca Netâyic'ül-Vukuât'da Rusya'ya neden savaş ilan edildiği ayrıntılı yazılmış ve padişahın ister istemez savaş kararını onaylamak durumunda kaldığı belirtilmişti. Bkz. Nuri Paşa, IV; 16-18.

²⁶ BOA, C. HR, 14/687 (8 Za 1201/22 Ağustos 1787); BOA, AE. SABH. I., 62/4389 (25 ZA 1201/8 Eylül 1787); BOA, C. HR, 80/3990-3 (29 Za 1201/12 Eylül 1787).

²⁷ BOA, C. HR, 136/6759 (10 Za 1201/24 Ağustos 1787); BOA, C. HR, 185/9234 (29 Za 1201/7 Eylül 1787); Bayram 2014, 287-289; *Katerina Tarihi*, 170-172.

²⁸ Cevdet Paşa, IV; 37; Uzunçarşılı 1988, 522-523; Bronza 2010, 61.

²⁹ BOA, HAT, 22/1069 (29 Z 1202/25 Kasım 1783).

Devleti, Avusturya'nın bu tavrı karşısında başlangıçta şaşkınlığa uğramışsa da kısa süre içerisinde ona da savaş ilan etmişti.³⁰

Osmanlı Devleti, hem Rusya hem de Avusturya ile savaşmak zorunda kaldığı için yetkililerden kısa sürede hazırlıkların yapılmasını istemişti.³¹ Ancak bu iki müttefik devletle savaşa girerken Anadolu ve Rumeli harap olmuş, liyakatsızlık hat safhaya ulaşmış ve hazinede para kalmamıştı. Üstelik Yusuf Paşa aceleci davranıp ordunun ihtiyaçlarını temin etmeden ve ağırlıklarının gelmesini beklemeden harekete geçmişti.³²

III- 1787-1792 Osmanlı- Rus Savaşları

Rusya ve Avusturya ile yapılacak savaşta; Yusuf Paşa'nın Avusturya cephesine, Şahin Ali Paşa'nın Rus cephesine³³ gitmesine karar verilmiş³⁴ ve Rusya üzerine gönderilecek ordunun Şubat ayında Davut Paşa Sahrası'nda hazır olması istenmişti.³⁵ Gazi Hasan Paşa, Karadeniz seraskerliğine tayin olunup,³⁶ Kuban Hanı Şahbaz Giray'dan da yardım istenmişti.³⁷

Osmanlı Devleti'nin bu savaşta asıl amacı Kırım'ı geri almak iken Rusya'nın amacı Kırım'daki hâkimiyetini pekiştirmek ve Karadeniz'deki faaliyetlerinde daha serbest hareket etmektir. Bu amaçlar için Rusya'nın Özi'ye hâkim olup Bender, İsmail, İbrail ve Silistre'yi alması gerekiyordu.³⁸

Osmanlı kuvvetleri, Rus kontrolünde bulunan Kılburun Kalesi'ni almak için harekete geçip Rus Kumandanı Suvarov ve Amiral Mordvinov tarafından geri püskürtülünce³⁹ Gazi Hasan Paşa, Özi tarafına serasker tayin olunmuştu.⁴⁰ Rus donanması ile yapılan birkaç ufak mücadelenin ardından Gazi Hasan Paşa, 16 Haziran'da 64 top ile taarruza geçti. Ancak yapılan mücadelelerde taraflar

³⁰ BOA, A.DVNS. MHM.d., No:185, s. 10-11; BOA, HAT, 1450/50 (15 Ca 1202/22 Şubat 1788 Şahin Ali Paşa'ya gönderilen hüküm); BOA, C. HR, 83/4133 (29 Ca 1202/7 Mart 1788 Eflak voyvodasına gönderilen hüküm); BOA, C. AS, 927/40082 (26 Ca 1202/4 Mart 1788 Plevne naibine gönderilen hüküm).

³¹ BOA, C. AS, 258/10763 (29 Ca 1203/25 Şubat 1789); BOA, C. AS, 23/1004 (29 Ş 1203/25 Mayıs 1789).

³² Cevdet Paşa, V; 32-35.

³³ Padişah, Ali Paşa'nın Rus cephesine atanmasına dair düşüncelerini sadrazama yazmış ancak *ben size ihale eyledim siz âlemsiniz* diyerek kararı ona bırakmıştı. Bkz. BOA, HAT, 23/1138 (6 B 1202/12 Nisan 1788).

³⁴ BOA, HAT, 1450/50 (20 Ca 1202/27 Şubat 1788).

³⁵ BOA, C. AS, 929/40186 (05 Safer 1202/16 Kasım 1787).

³⁶ BOA, C. AS, 1130/50183 (04 Ramazan 1202/8 Haziran 1788).

³⁷ Uzunçarşılı 1988, 536.

³⁸ Zinkeisen 2011, 448.

³⁹ Baysun 1997, I; 75.

⁴⁰ BOA, HAT, 182/8305 (29 Z 1202/20 Eylül 1789).

birbirlerine üstünlük sağlayamadığından donanma Özi açıklarına çekildi.⁴¹ Böylece Rusya, Dinyeper limanındaki vaziyetini temin ederek Kerson'daki tersanesini korumuş oldu.⁴² Diğer taraftan Potemkin, Avusturya'ya destek için Yaş taraflarına kuvvet sevk etmiş ve Yaş kasabasını ele geçirmişti. Bu başarıdan sonra müttefik kuvvetler Hotin Kalesi'ne sahip olmak için hazırlıklara başlamışlardı.⁴³ Kale iki aylık kuşatmanın ardından 19 Eylül 1788'de teslim oldu.⁴⁴ Osmanlı ordusunun büyük kısmının Avusturya cephesine gönderilmesini fırsat bilen Rusya, savunmasız kalan Özi Kalesi'ni kuşatmaya başladı.⁴⁵ Osmanlı merkez yönetimi, Özi kaybedilirse Karadeniz'deki hâkimiyetin sona ereceğini bildiğinden hazırlıkların yapılmasını son derece önemsemiş⁴⁶ ve Hasan Paşa'dan kaleyi almasını istemişti.⁴⁷ Muharebelerde Rus birlikleri sürekli takviye alınca⁴⁸ Özi muhafızı da merkezden yardım talebinde bulunmuştu.⁴⁹ Ancak hiçbir taraftan yardım alamayan kale, Ocak 1789'da elden çıktı.⁵⁰ Özi'nin Rusların eline geçmesinden birkaç ay sonra 7 Nisan 1789'da Sultan I. Abdülhamid vefat etmiş ve yerine III. Selim tahta geçmişti.⁵¹

III. Selim döneminde kaptan-ı deryalık görevi Giritli Hüseyin Paşa'ya verilmiş⁵² ve Kemankeş Mustafa Paşa da Rus kuvvetlerinin üzerine gönderilmişti. Kemankeş, düşmanı hiçe sayarken Rus Generali Suvarov, Avusturya kuvvetleriyle 19 Temmuz'da Punta Nehri sahilinde Osmanlı koruma birliğini imha etmiş, 20 Temmuz'da da Fokşani'de ani bir baskınla asıl kuvvetleri yenilgiye uğratmıştı.⁵³ Yenilginin öcünü almak isteyen Osmanlı

⁴¹ Kuzucu 2013, 180-181; Şirokevad 2009, 220-222; *Katerina Tarihi* 2010, 180; Casus Mihail yakalanınca Kılburun'da 10 bölük Rus askerinin olduğunu söylemişti. Bkz. BOA, HAT, 28/1343 (5 N 1201/28 Ekim 1786).

⁴² Mozgafesky 1935, 16.

⁴³ BOA, HAT, 18/835 (10 C 1202/18 Mart 1788); Kesbî 2002, 117.

⁴⁴ Zinkeisen 2011, 446; *Katerina Tarihi* 2010,180; Kuşatmada çok yokluk çekilip perişan olduğu bildirilmişti. Bkz. BOA, HAT, 185/8645 (25 B 1203/21 Nisan1789).

⁴⁵ Rus ajanı Betre yakalanınca Rusların Özi'ye hücum edeceğini ve Potemkin'in Kirmançık'ta olduğu bilgisini vermişti. Bkz. BOA, HAT, 28/1343A (29 Z 1201/12 Ekim 1787).

⁴⁶ BOA, HAT, 01383/54749 (3 Z 1203/25 Ağustos 1788); BOA, HAT, 01384/54790 (27 Ş 1202/31 Temmuz 1788); BOA, HAT, 15/625 (29 Z 1203/30 Eylül1789).

⁴⁷ BOA, HAT, 01384/54790 (27 Ş 1202/31 Temmuz 1788).

⁴⁸ BOA, HAT, 00013/00453 (29 Z 1203/20 Eylül1789).

⁴⁹ BOA, HAT, 01380/54404 (22 Ra 1203/21 Aralık 1788).

⁵⁰ BOA, HAT, 01451/00015 (22 Ra 1203/21 Aralık 1788); Uzunçarşılı 1988, 520-542; Kurat 2011, 37; *Katerina Tarihi* 2010, 179-181; Kurat 1999, 291; Bayram 2014, 516-520.

⁵¹ BOA, C. SM, 167/8396 (29 B 1203/25 Nisan 1789 Rumeli cihetindeki kazalara yazılan hüküm); Karal 1999, 18-22; *Katerina Tarihi* 2010, 184; Beydilli 2009, 36; 421; Sultan Abdülhamid'in Özi'nin düşmesine ve alınan esirlere çok üzülmediğinden öldüğü ifade edilmiştir. Bkz. Câbî Ömer Efendi, 2003; 3.

⁵² BOA, C. BH, 13/631 (Evahir-i Ş 1203/Nisan 1789).

⁵³ Kuzucu 2013, 188; Şirokevad 2009, 231-240; *Katerina Tarihi* 2010, 184.

kuvvetleri, 17 Eylül'de Boze Nehri yakınındaki Dobice'ye oradan da Romn Sarat Nehri kıyısına ulaşmıştı. Buradaki mücadelede Osmanlı ordusu, merkezden yardım almasına rağmen⁵⁴ 30 bin kişilik müttefik ordu karşısında dağılmıştı. Hasan Paşa, durumu merkeze yazınca bazı devlet adamları her ne pahasına olursa olsun artık barış yapılmasını, bazıları da harbe devam edilmesini uygun bulmuştu. III. Selim harbe devam edilmesi taraftarıydı.⁵⁵

Gazi Hasan Paşa, Boze mağlubiyetinden sonra Rus kuvvetlerini İsmail Kalesi civarında mağlup ederken, Potemkin de Bender Kalesi'ni kuşatmıştı. Elli iki günlük kuşatmadan sonra kale muhafızı İsmail Paşa, halkın isteğiyle⁵⁶ kaleyi teslim etmiş,⁵⁷ bu sırada bir başka Rus kuvveti de Akkirman'ı ele geçirmişti.⁵⁸ Osmanlı Devleti'ni tek başına barışa zorlamak için bu süreçte gündeme gelen barış tekliflerine sıcak bakmayan Rusya,⁵⁹ Kili ve İsmail kalelerini de kuşatmıştı. ⁶⁰ Osmanlı merkez hükümeti, buralara yardım gönderilmesini emrettiyse de⁶¹ önce Kili Kalesi⁶² ardından Sünne Boğazı, Tolçı ve İsakçı elden çıkmıştı. ⁶³ Ruslar bu başarılarının ardından Tuna Nehri'ni geçerek askersiz ve zahiresiz kalan İsmail Kalesi'ni ⁶⁴ tamamen zapt etmişlerdi. ⁶⁵ Bu kalenin kaybindan sonra III. Selim, mühr-û hümayunu Hasan Paşa'dan alıp Yusuf Paşa'ya vermiş ve askerinin Babadağı, İbrail ve Maçın taraflarına naklini istemişti.⁶⁶

Küçük Kaynarca Antlaşması'na aykırı olarak Tiflis hanı ile dostluk kurup bölgede egemen olan Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti de Dağıstan, Çerkes ve Kabartayları Tiflis hanına karşı kıskırtmıştı.⁶⁷ Bundan güç alan Müslümanların yardım taleplerine karşı, ⁶⁸ Battal Hüseyin Paşa'nın Anapa'ya gitmesi kararlaştırılmıştı. Hüseyin Paşa önce gitmek istememiş, gittikten sonra ise

⁵⁴ BOA, C. AS, 538/22550 (18 L 1205/20 Haziran 1791).

⁵⁵ Cevdet Paşa, IV; 317-319; Yücel ve Sevim 1992, 109-110; Karal 2011, I; 16; III. Selim'in bu ısrarı beyhude it'ab efkâr olarak değerlendirilmektedir. Bkz. Cevdet Paşa, V; 117.

⁵⁶ Kale halkına yazılan mektuplar için bkz. BOA, HAT, 29/01395 (29 Z 1204/9 Eylül 1790); BOA, HAT, 30/01404 (29 Z 1205/29 Ağustos 1791).

⁵⁷ BOA, HAT, 00144/06070 (15 Ra 1204/3 Aralık 1789).

⁵⁸ BOA, HAT, 193/9501(29 Z 1204/9 Eylül 1790).

⁵⁹ Prusya, İngiltere ve Felemenk devletleri Rusya'yı sulha ikna etmeye çalışmış ancak Rus imparatoriçesi kayıtsız kalmıştı. BOA, C. HR, 29/1415/3 (25 Muharrem 1205/2 Ekim 1790).

⁶⁰ Uzunçarşılı 1988, 574-575; Jorga 2005, V; 94; Sertoğlu 2011, V; 2715-2716.

⁶¹ Vâsıf Efendi 1994; 390-391.

⁶² BOA, HAT, 00211/11367 (3 Ra 1205/10 Kasım 1790).

⁶³ Cevdet Paşa, V; 84; Ahmed Câvid 1998, 190-191.

⁶⁴ BOA, HAT, 00211/11367 (3 Ra 1205/10 Kasım 1790).

⁶⁵ Şirokorad 2009, 253-258; Kuzucu 2013,192-194; Jorga 2005, V; 94-95.

⁶⁶ Ahmed Câvid, 1998, 237-239.

⁶⁷ BOA, HAT, 1430/58565 (29 Z 1202/30 Eylül 1788).

⁶⁸ Kesbî 2002; 295.

Ruslarla işbirliği yapmıştı. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti bu kez de Abdullah Paşa'yı görevlendirmiş⁶⁹ onun da görev yerine geç gitmesi Rusların Anapa Kalesi'ne sahip olmalarına fırsat vermişti.⁷⁰ Ruslar, ayrıca Kuban bölgesine ve Kerç Boğazı'na hâkim olup,⁷¹ Tsemez'i işgal etmişlerse de teşebbüsleri yarıda kalmıştı.⁷²

Osmanlı Devleti aldığı bütün mağlubiyetlere rağmen bir yıl sonra büyük bir ordu toplamayı başarmış, Maçin üzerinden İsmail'e doğru gitmenin planını hazırlamıştı. Ancak hazırlanan bu ordu, Prens Repnin idaresindeki kuvvetlere yenilmiş ve Ruslar Maçin'i alıp, İbrail'i muhasara etmişlerdi. Bu sırada Kutuzof, Tolç'i'yi geçmiş Babadağı'nı⁷³ yakarak geri çekilmişti. Maçin taraflarındaki Rus kuvvetleri üzerine Rumeli Valisi Mustafa Paşa gönderilmiş fakat askerinin sabırsızlığı ve disiplinsizliği nedeniyle başarı elde edilememişti.⁷⁴

IV. 1789-1792 Savaşlarında Avrupa Devletlerinin Osmanlı Devleti'ne Karşı Tutumları

Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Rusya'nın Karadeniz ve Kafkaslardaki faaliyetleri artarak devam etmişti. Kırım'ı ele geçirdikten sonra Rus emellerini alenen sergileyen Katerina'ya karşı İngiltere ve Prusya, Osmanlı Devleti'ni savaş açması konusunda sürekli cesaretlendirmiş⁷⁵ ancak savaş çıkması halinde askeri ve mali yardıma ilişkin hiçbir somut taahhütte bulunmamışlardı.⁷⁶

Dünyanın en güçlü denizci ve ticaret ülkesi olan İngiltere, 1789-1792 savaşları başladığı sırada ekonomik sıkıntılar yaşamaktaydı.⁷⁷ Yedi Yıl Savaşları sonunda imzalanan Paris Antlaşması'yla Hindistan'ın hâkimiyeti Fransa'dan İngiltere'ye geçmiş, bundan sonra Hindistan'ın güvenliği İngiliz dış

⁶⁹ BOA, C.AS,29/1326 (Şubat 1205/Şubat 1792);BOA,C.HR,33/1621(Evail-i B 1205/Mart 1791).

⁷⁰ Uzunçarşılı 1988, 582-584; Yücel ve Sevim 1992, IV;121-122; Sertoğlu 2011, V; 2720-2722; Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Rûznâme, 1993, 29; Kuzucu 2013, 197-203.

⁷¹ Rusya'nın asıl maksadının askerlerini Soğucak, Kuban ve Dağıstan eteklerine doğru çekmek olduğu bilgisi padişaha sunulduktan sonra hemen tanzim ve tevcih yapılması emredilmişti. Bkz. BOA, HAT, 1431/58578 (29 Z 1203/20 Eylül 1789).

⁷² Berkok 1958, 398; Ayrıntılı bilgi için bkz. Cevdet Paşa, V; 134-154.

⁷³ Rus saldırısı üzerine 300 nefer süvari yardıma gönderilmişti. Bkz. BOA, C.AS. 72/3392 (Evail-i Şubat 1204/Şubat 1790).

⁷⁴ Katerina Tarihi 2010, 184-185; Uzunçarşılı 1988, 580-582; Jorga 2005, V; 95; Zinkeisen 2011, VI; 573; Kuzucu 2013, 195-197; BOA, C. HR, 136/06798-3 (17 Za 1206/7 Temmuz 1792); BOA, HAT, 209/11121 (29 Z 1205/29 Ağustos 1791).

⁷⁵ BOA, AE. SABH. I., 45/3223 (04 Ra 1202/14 Aralık 1787); Mozgfsky 1935, 14; Vâsif Efendi, 385-387.

⁷⁶ Shaw 2008, 32.

⁷⁷ Armaoğlu 2013, 6-8 ve 18.

politikasının temelini oluşturmuştu. Hindistan'a giden yolların büyük kısmı Osmanlı hâkimiyet alanında bulunduğundan, İngiltere'nin Osmanlı'yla ilgilenmeye başlaması, temelde Hindistan'a yönelik kaygıları nedeniyle ortaya çıkmıştı.⁷⁸ Çünkü İngiltere, Rusya'nın yayılmacı politikasına ilk zamanlar ses çıkarmamış aksine destek bile olmuştu. Hatta II. Katerina'nın 28 Şubat 1780'de *Müsellah Tarafsızlık Deklarasyonu*'nu yayınlaması sırasında bile bu tutumunu devam ettirmişti. Fakat William Pitt'in, 1783 Aralık ayında iş başına gelmesi Rusya'ya karşı takip ettirilen siyasette tam tersi bir değişikliğe neden olmuş⁷⁹ ve İngiltere'nin, 1791'den 1878'e kadar devam eden "*Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü koruma politikasının*" başlangıcını oluşturmuştu. William Pitt, 1790'da Prusya'yla bir ittifak anlaşması yapmış ve müttefik iki devlet, devam etmekte olan savaşı durdurup barış yapmaları konusunda Rusya ve Avusturya'ya baskı yapmaya başlamıştı.⁸⁰

İngiltere'nin doğu ticaret yollarının güvenliğini sağlamak ve Akdeniz havzasında ticari çıkarlar elde etmek için ayrı bir Akdeniz politikası vardı. XVIII. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti, İngiltere'nin Akdeniz politikası için bir tehdit oluşturmazken Rusya, Fransa, Avusturya gibi güçlü devletler Akdeniz'e yayılmayı arzulamaktaydı. Bu arzularına ancak Osmanlı Devleti'ne zarar verip, mevcut Akdeniz dengesini İngiltere aleyhine değiştirerek ulaşabilirlerdi. Ayrıca sömürgecilik ve Akdeniz siyaseti, İngiltere'ye Avrupa devletlerinden herhangi birinin kıtaya hükmetmesine karşı çıkıp uygun bir denge siyaseti takip etmeyi de öğretmişti. Geline nokta Osmanlı Devleti, Avrupa'ya hükmettiği zamanları geride bırakmış, giderek Avrupa devletlerinin istila planlarının hedefi durumuna gelmişti. İşte İngiltere ile Osmanlı Devleti'ni birbirine yakınlaştıran bir diğer sebep de buydu. Bunların yanı sıra bir de ekonomik sebep vardı ki o da İngiltere'nin Osmanlı Devleti ile sürdürdüğü ticari ilişkilerdi. Osmanlı memleketleri, İngiltere için kârlı hammadde kaynağı ve elverişli bir pazar konumundaydı. Dolayısıyla İngiltere'nin bu avantajları devam ettirmek istemesinden daha doğal bir şey olamazdı.⁸¹

Prusya Dışişleri Bakanı Hertzberg, doğudaki savaşı Prusya adına toprak ve saygınlık kazanmak için kullanmaya çalıştı. Hertzberg, savaşan taraflara kendi ülkesine yarar sağlayacak şekilde şartlarını kendisinin hazırladığı bir barış antlaşmasını imzalatmaya ve bunu yaparken de arabulucu rolünü üstlenmeye çabalyordu. İstanbul'daki Prusya Büyükelçisi Von Diez ise Hertzberg'den daha

⁷⁸ Yurdusev 1999, LXIII; 560.

⁷⁹ Kurat 2011, 38-40; Bağçeci 2014, 366-374.

⁸⁰ Armaoğlu 2013, 9 ve 21; Osmanlı murahhasları Prusya, İngiltere ve Felemenk'in Moskoflu aleyhine muharebeye karar verdiklerini yazmışlardı. Bkz. BOA, AE. SSLM. III, 431/24640 (12 Ş 1205/14 Haziran 1791).

⁸¹ Karal 2011, 16-17; Öztürk 2010, 359-360.

acımasız davranıp, Prusya'nın isteklerini Avusturya ve Rusya'ya dayatmak için Üçlü İttifak devletlerinin, Osmanlı Devleti, İsveç ve Polonya'yla işbirliğini planlamaktaydı. Bu plan hayata geçerse Polonya Rusya'nın denetiminden çıkarak onun batıya ilerlemesini önleyecek, Osmanlı Devleti de benzer bir işlevi güneyde gerçekleştirecekti. Von Diez'in planı belki savaşa yol açacak ancak gerçekleşirse çok cazip kazanımlar getirecekti. Bundan dolayı III. Selim, Von Diez'in planını hararetle destekledi. Ayrıca III. Selim, İngiltere ve Prusya'nın yardımı olmadan toprak taleplerine ulaşamayacağını ve Fransız Devrimi'nin Avrupa monarşileri arasındaki diplomatik ilişkileri nasıl şekillendirdiğinin bilincindeydi.⁸²

Prusya büyükelçisi, İngiltere ile ittifaklarının Baltık Denizi'ndeki Rus donanmasının geçişine engel olduğuna dikkat çekerek Osmanlı'ya resmi ittifak önerisinde bulundu. 1 Şubat 1790 tarihinde iki ülke arasında beş maddeden oluşan bir ittifak anlaşması imzalandı.⁸³

İngiltere, Prusya'yla Rusya aleyhine hareket etmeye karar verdikten sonra Baltık Denizi'nde 35 kalyonluk bir donanma oluşturmuş, Felemenk Cumhuriyeti de 8 bölük kalyonla bu oluşumu desteklemişti. Aynı süreçte İspanya ve Danimarka da İngilizlerin bu politikasını desteklemişlerdi.⁸⁴

İngiltere ve Prusya kadar Fransa da bu savaş sırasında Osmanlı Devleti'ne yakın ilgi göstermişti. Zira Fransa, Amerika'daki sömürgelerini İngiltere'ye kaptırdığından beri Akdeniz'de bir sömürge imparatorluğu kurmayı hayal etmiş, ancak bu hayali İngiltere'nin Hindistan'a giden yollara sahip olma planıyla çakışmıştı. Bu sebeple Akdeniz'e ve boğazlara sahip olmak isteyen ve Avrupa'da tahakküm kurmaya kalkışan başta İngiltere olmak üzere Avusturya ve Rusya gibi devletlere karşı daima cephe almıştı. Ayrıca kapitülasyonlar ve ticaret anlaşmalarıyla elde ettiği imtiyazları sürdürmek istediğinden bu süreçte Osmanlı Devleti'ne karşı daha özenli davranmış ve onu destekleyici bir tavır sergilemişti.⁸⁵

1787-1792 savaşlarında Osmanlı Devleti'nden yana hareket eden ve savaş başladıktan kısa süre sonra Rusya'ya saldırarak aktif desteğini gösteren bir diğer ülke İsveç idi.⁸⁶ Aynı dönemde İsveç'e karşı olumsuz davranan ve onun topraklarına asker gönderen Danimarka ve Norveç de Prusya ve

⁸² Shaw 2008, 55-56.

⁸³ BOA, A.DVNS. NMH.d., No: 9, s. 259-261; BOA, HAT, 30/1417 (29 Z 1204/9 Eylül 1790); Cevdet Paşa, V; 294-296; Ahmed Câvid 2004, 74-78; *Muâhedât Mecmûası*, I; 90-94; Beydilli 1984; 68-70; Kesbî 2002, 138-143.

⁸⁴ BOA, AE. SSLM. III, 426/24426 (9 N 1205/12 Mayıs 1791).

⁸⁵ Karal 2011, 18; Öztürk 2010, 359-360.

⁸⁶ Prusya'dan Azmi Efendi, İsveç'in Rusya'ya harp ilanına hazır olduğunu yazmıştı. Bkz. BOA, AE. SSLM. III, 426/24426 (9 N 1205/12 Mayıs 1791); Riasanovsky and Steinberg 2014, 277.

İngiltere'nin etkisiyle bu olumsuz tavırlarından vazgeçmişlerdi. Destek aldığı müddetçe Rusya'ya karşı mücadele edeceğini söyleyen İsveç,⁸⁷ bir süre sonra Osmanlı'dan habersiz Rusya'yla ittifak imzalamasına⁸⁸ rağmen Osmanlı-Rus müzakereleri başladığı sırada Kırım'ın serbest olması ve Rusya'nın aldığı yerleri Osmanlı'ya iade etmesi talepleriyle Rusya'yı anlaşmaya ikna etmeye çalışmıştı.⁸⁹

Savaşa taraf olan Avusturya da oldukça endişeliydi. Çünkü bir taraftan Prusya'ya karşı Rusya'yla ittifakını korumak istiyor bir taraftan da Osmanlı Devleti'yle savaşmak istemiyordu. Avusturya açısından savaş ayrıca hem kaynaklarının tükenmesi hem de İngiltere'nin Prusya'ya daha fazla yaklaşması anlamına geliyordu.⁹⁰

V. 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşlarındaki Barış Girişimleri

Osmanlı Devleti'ne kıyasla ekonomik ve askeri açıdan daha iyi durumda olan Rusya, değişen Avrupa siyasi dengeleri karşısında tedirgindi. Bu süreçte İngiltere ve Prusya'nın, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumaya yönelik takındıkları diplomatik tavır daha da net hissedilir olmuştu. Bu nedenle Avrupa'da giderek yalnızlaşan Rusya, daha fazla tepki çekmemek adına Osmanlı Devleti'yle devam etmekte olan savaşa son vermek için harekete geçti. 1789 Ocak ayında Prusya ve İngiltere'ye başvurarak Özi ile beraber Turla'ya kadar olan toprakların terki ve Eflak ile Boğdan'da müstakil bir Ortodoks Devleti kurulması şartıyla Osmanlı Devleti ve İsveç'le anlaşmak istediğini bildirdi. Aynı dönemde İsveç'in⁹¹ Rusya ile anlaşacağını öğrenen⁹² Osmanlı Devleti de sulh görüşmelerine sıcak bakmaktaydı. Çünkü İsveç-Rus barışı Baltık'taki Rus donanmasını serbest bırakacağından bu donanma Akdeniz'e rahatlıkla geçebilecekti.⁹³

Osmanlı Devleti, 1789 yılı içerisinde Özi dâhil birçok kalesini kaybedince Eflak voyvadası aracılığıyla Potemkin'in barış konusundaki fikrini yoklattı. Potemkin, Rus elçisinin serbest bırakılması koşulunu öne sürünce barış girişimi sekteye uğramıştı. Fakat Akkerman Kalesi'nin işgalinden sonra İsmail taraflarına gelen Tayfur Paşa, Gazi Hasan Paşa'ya Potemkin'in barış talebini

⁸⁷ BOA, AE. SABH. I., 324/22083 (2 R 1203/31 Aralık 1788).

⁸⁸ Cevdet Paşa, V; 266.

⁸⁹ BOA, HAT, 213/11673 (29 Z 1206/18 Ağustos 1792).

⁹⁰ Shaw 2008, 36.

⁹¹ Osmanlı-İsveç anlaşması hakkında bkz. Çıtırık 2014, 90-92; BOA, A.DVNS. NMH.d., No: 9, s. 258-259; Uçarol 2015, s. 74-76.

⁹² BOA, HAT, 170/7277 (29 Z 1204/9 Eylül 1790).

⁹³ Yalçınkaya 2002, XII; 508; Uzunçarşılı 1988, 572 ve 585; *Katerina Tarihi* 2010, 186-187; Cevdet Paşa, V; 73.

iletince sulh girişimleri yeniden başlamıştı.⁹⁴ Gazi Hasan Paşa, 8 Kasım 1789'da Potemkin'e iki ülke arasında barışın sağlanabileceğini içeren bir mektup yazmış, Potemkin de 18 Kasım'da yazdığı cevapta Rus elçisinin serbest bırakılması konusunu yeniden dile getirmişti. Aynı dönemde Yedikule'deki Rus elçisi serbest bırakılmış,⁹⁵ Hasan Paşa durumu 21 Kasım tarihli mektupla Potemkin'e bildirmişti.⁹⁶ 15 Nisan 1790'da Potemkin'den gelen cevapta, Rus imparatoriçesinin elçinin serbest bırakılmasından duyduğu memnuniyete dikkat çekilmiş ve Rusya'nın sulh antlaşmasında kabul edebileceği şartlar şifahi olarak bildirilmişti.⁹⁷ Fakat Osmanlı Devleti, Prusya ittifakından dolayı Rusya'nın teklifini kabul etmemişti.⁹⁸

VI. Barış Girişimlerinde İngiltere ve Prusya'nın Rolü

Rusya, ilk barış teşebbüsünden sonra 8 Aralık 1789 tarihinde yayınladığı resmi bildiriye barışa aracı olan devletlere durumu şöyle anlatmıştı: *“Üzülerek belirtiriz ki sarf edilen çabalar başarısız olmuştur. Çünkü düşmanımız önerilerimizi inatla reddederek savaşı durdurmaya yönelik hiçbir adım atmamıştır. Kazanılmış zaferlerin ılımlı tutumumuzda hiçbir değişiklik yaratmadığını Londra ve Berlin'deki müzakerelerde gösterdik. Bize karşı başlatılan bu haksız savaşın sonucunda devletimizin kaybı 16 milyon rubledir ve kaybettiğimiz askerlerimizden bahsetmiyoruz bile. Buna rağmen harcamalarımızın telafisi yönünde makul bir antlaşmaya da razı olduğumuzu belirtmek isteriz. Bütün samimiyetimizle sunduğumuz kanıtlardan sonra İngiltere kralı bize olan dostluğunu göstermek için Stockholm'deki temsilcilerine talimat vermeli ve sebatkâr çabalarıyla düşmanı bu savaştan caydırıp daha yapıcı olması yönünde teşvik etmelidir. İngiltere kralına olan güvenimizin ve samimiyetimizin kanıtı olarak eklemek isteriz ki düşmanlarımızın inatları aşılamaz ve bizi savaşı sürdürmeye mecbur ederse dahi uzlaşmacı tavrımızdan ödün vermeyip Londra Mahkemesi'yle iletişim halinde olacağız. Şimdi sunduğumuz şartlarda haklı olup olmadığımız kanaatini sizlere bırakıyoruz.”*⁹⁹ Rusya'nın yayınladığı bildiriye bakıldığında hem savaşın başlamasının hem de barışın sağlanamamasının tek sorumlusu Osmanlı Devleti'dir. Ancak Rusya bu değerlendirmeleri yaparken olayları tek taraflı ele almış, sunulan şartların Osmanlı Devleti açısından sakıncalarını göz ardı

⁹⁴ Uzunçarşılı 1988, 585; Kuzucu 2013, 221-222.

⁹⁵ BOA, C. HR, 144/7182 (29 S 1204/18 Kasım 1789).

⁹⁶ Uzunçarşılı 1988, 585-586.

⁹⁷ Bu şartlar hakkında bkz. BOA, HAT, 24/1219 (11 Ş 1204/24 Haziran 1790); Uzunçarşılı 1988, 586-587; Kuzucu 2013, 222-223.

⁹⁸ Cevdet Paşa, V; 294-296; Uzunçarşılı 1988, 588.

⁹⁹ NA, LPA, Reference: HL/PO/JO/10/7/898, s. 717-722.

etmiştir. Ayrıca Rusya'nın zararlarından bahsederken öncelikle para kaybını dile getirmesi ve askeri kaybını önemsememesi dikkat çekicidir.

Bu bildiriden yaklaşık iki ay sonra, 9 Şubat 1790 tarihinde İngiliz dışişleri bakanının, Rus büyükelçisine yazdığı mektupta şu ifadeler yer almaktaydı: “büyük bir üzüntüyle belirtmek isteriz ki kraliçeniz tarafından barışın sağlanması için önerilen şartları, kralımız savaşı bitirmek yerine sanki savaşı uzatmak amaçlı hesaplanan bir plan olarak değerlendirmektedir. Bu koşullarda barış için önerdiğiniz şartları, kralımızın desteklemesine imkân yoktur.”¹⁰⁰ Bu mektup İngiltere kralının, Rusya'nın sunduğu barış teklifine dair düşüncelerini açıkça ortaya koymaktadır. Bir başka ifadeyle Rusya'nın Osmanlı Devleti'ni suçlayan iddiaları İngiltere cephesinde karşılık bulamamıştır.

İngiliz dışişleri bakanı, Petersburg'daki İngiliz Elçisi Charles Whitworth'a da 5 Nisan 1790 tarihinde bir mektup yazmış ve mektubunda İngiliz kralının Avrupa barışını sağlamak için defalarca yardım ve aracılık teklifinde bulunmasına rağmen, Rusya'nın savaşı bitirme niyetinde olmadığı ifade edilmişti. Barışın ancak tarafların başlangıçta birbirlerine sundukları şartları bir tarafa bırakması, kraliçenin tutarsız isteklerinden vazgeçmesi ve ateşkesin sağlanıp barış masasına oturulmasıyla gerçekleşebileceğinin altı çizilmiş son olarak da Whitworth'dan bu mesajları kısa sürede Rusya hükümetine iletmesi istenmişti.¹⁰¹ Whitworth'a yazılan bu mektubun daha önce Rus büyükelçisine yazılandan daha keskin ve sert ifadeler içerdiği dikkat çekicidir. İkinci mektupta gerginliği tırmandıran ve barışı engelleyen tarafın Rusya olduğu açıkça ifade edilmiş, Rus taleplerinin tutarsızlığına vurgu yapılmıştır.

Bu sırada Serdar-ı Ekrem Koca Yusuf Paşa¹⁰² ordudaki durumu bildiğinden Rus Generali Rebnin'e sulh isteğini içeren mektubunu göndermişti. General Rebnin yazdığı cevapta; Kaynarca ve sonrası yapılan antlaşmaların esas alınması, Eflak ve Boğdan'ın bazı şartlarla Osmanlı'ya verilmesi ve Turla Nehri'nin iki ülke arasında sınır kabul edilmesi gerektiğini belirtmişti. Turla Nehri sınır kabul edilirse Özi Kalesi'nin Rusya'ya bırakılması söz konusu olacağından Rebnin'den bu isteklerde fedakârlık yapması istendi.¹⁰³ Ancak Rebnin'in cevabı sert olduğundan görüşmeler ileri bir aşamaya geçemedi.¹⁰⁴ Bu noktada İngiltere'nin devreye girerek Rus imparatoriçesini ikna etmeye çalıştığı

¹⁰⁰ NA, LPA, Reference: HL/PO/JO/10/7/898, s. 725-726.

¹⁰¹ NA, LPA, Reference: HL/PO/JO/10/7/898, s. 727-728.

¹⁰² Osmanlı-Rus savaşının başlamasında etkili olan Yusuf Paşa azledilmişse de Cezayirli Hasan Paşa'nın ölümüyle yeniden sadarete getirilmişti. Bkz. Cevdet Paşa, V; s. 105-106.

¹⁰³ M. Said Galib, IV; 4; Uzunçarşılı 1988, 589-590; Kuzucu 2013, 224-225.

¹⁰⁴ Rebnin, “bu esas kabul olunur ise murahhas tayin olunsun, kabul olunmadığı surette adam gönderilmesün..” şeklinde cevap vermişti. Bkz. Cevdet Paşa, V; 159.

ve iki ülke arasında adeta bir mektuplaşma trafiğinin yaşandığı görülmektedir. Konunun daha iyi anlaşılması için bu mektuplaşmaların içeriklerinden kısaca bahsetmenin yararlı olacağı kanaatindeyiz.

İngiltere'nin 9 Şubat ve 5 Nisan tarihlerinde Rusya'ya gönderdiği mektuplara Rusya, 1 Mayıs 1790 tarihinde cevap vermişti. Kont D'osterman tarafından gönderilen mektup şu ifadeleri içermektedir; *“imparatoriçemizin birebir sizinle aynı olan düşünceleri yanlış anlaşılımıştır. Zira imparatoriçemiz sizin istediğinizden iki kat daha fazla savaşa son vermek istemektedir. Eğer uzlaşma şartları size hesaplanmış şeyler olarak geldiyse biz kendimizi, düşüncelerimizi samimiyetle size açıklamaya hazırız. İmparatoriçemiz ateşkes konusuna adım atacak ve Viyana Mahkemesi'yle ortak hareket edecektir. Fakat tarafımıza ulaşan kesin bilgiye göre Osmanlı Devleti'nin gizli amacı daha çok ordu toplamak, iki müttefik devleti sahte ateşkes ve barış müzakereleriyle oyalamaktır. Bu sebeple söz konusu ateşkes, Osmanlı'nın planladığı hileye son vermeye odaklanmalıdır aksi takdirde yaşanacak hadiseler barış zeminini yıpratacak ve taraflar arasında anlaşmazlıklara sebebiyet verecektir. İmparatoriçemizin, majestelerinin her iki tarafa eşit ve adil davranacağına dair güveni sonsuzdur. Düşmanımız adaletli ve kabul edilebilir şartlarla barış için bir adım atarsa imparatoriçemiz de üzerine düşeni yapacaktır.”*¹⁰⁵ Mektuptan anlaşıldığı üzere II. Katerina, Osmanlı Devleti'ni samimiyetsizlik ve hilekârlıkla suçlamaktadır. Katerina bunu yaparken muhtemelen Osmanlı ile ittifak içerisinde olan devletleri kışkırtıp, onu yalnızlaştırdıktan sonra istediği şartlarda bir anlaşmayı ona kabul ettirmeyi planlamaktaydı. Bu plan tutarsa Grek Projesi'nin büyük kısmı gerçekleşmiş, tutmazsa da Avrupa siyasi dengesini bozmak istemiyormuş ve barıştan yanaymış gibi davranarak Avrupa devletlerinin dikkatlerini çekmemiş olacaktı. Katerina bunları planlarken muhtemelen Osmanlı Devleti'nin her iki öneriyi reddetme nedeni olan Prusya ittifakını ve Özi Kalesi'nin onun için ne anlam ifade ettiğini dikkate almamıştı.

İngiliz dışişleri bakanı, 15 Haziran 1790'da Whitwoth'a yazdığı mektupla Rusya'ya cevap vermişti. Cevapta; Katerina'nın bazı durumlardan ötürü ateşkes sıcak bakmamasına rağmen barış önerilerine karşı sergilediği ılımlı tavrından duyulan memnuniyet dile getirilmiş ve iki devlet arasında müzakereler başlamadan İngiltere kralının kesin şartlara dayalı öneriler sunmasının mümkün olmadığı belirtilmişti. Ayrıca arabulucu devletlerin toprak talep etme ihtimali olduğu hatırlatılıp, hem bu taleplerin hem de tarafların önerilerinin adil bir şekilde masaya yatırılması, karar verilirken de Kuzey ve Doğu Avrupa'nın güç dengesini bozmamak adına çok dikkatli olunması

¹⁰⁵ NA, LPA, Reference: HL/PO/JO/10/7/898, s. 733-736.

gerektiği vurgulanmıştı.¹⁰⁶ İngiltere'nin bu öneri ve nasihat içeren mektubuna 26 Mayıs 1790'da Kont D'osterman'dan, Rus büyükelçisine yazılan mektupla yanıt verilmişti. Yanıtta; daha önce İngiltere tarafından sunulan önerilere Avusturya ittifakından dolayı olumlu cevap verilemediği ancak bu bağlayıcılığın artık ortadan kalktığı belirtilmiş, imparatoriçenin İngiliz kralının dostluğundan, adaletinden, tarafsızlığından oldukça etkilendiği ve en yakın zamanda insanlığa dert olan şeytani düşmanlarıyla uzlaşmaya hazır olduğu bilgisi verilmişti. Türklerle olan sorunun çözümünün ancak daha önce iki ülke arasında yapılmış antlaşmaları yenilemek ve Turla'ya kadar olan toprakların kendisine verilmesiyle mümkün olabileceği ifade edilmiş, bu bozkır toprakların bundan sonra iki devlet arasında sınır görevi görmesi gerektiği (Özi kasabası hariç) de ilave edilmişti.¹⁰⁷

Bu mektuplaşma süreci yaşanırken arabulucu devletler, Osmanlı-Avusturya savaşını sonlandırmak için müzakere görüşmelerine başlamak üzereydiler. Müttefiki Avusturya'nın Osmanlı Devleti ile anlaşacağını anlayan Rusya, tavrını netleştirmiş ve isteklerini açıkça İngiltere'ye ileterek kırmızı çizgisini belirlemiştir. Ancak Rusya'nın sunduğu öneriler onun düşündüğü kadar kolay kabul edilmemiş, İngiltere de bu önerileri uygun bulmamıştı. Nitekim İngiliz dışişleri bakanının, Rus büyükelçisine yazdığı 17 Temmuz 1790 tarihli mektupta durum şöyle ifade edilmişti; *“kralımız, imparatoriçenizin işbirliği konusundaki isteğinden şüphe duymamakta ve imparatoriçeniz tarafından kralımıza sunulan önerilerin İsveç kralı ve Osmanlı Devleti'yle uzlaşmaya yönelik olduğu da dikkatlerden kaçmamaktadır. Fakat bu hususta belirtmek isteriz ki Oczakow (Özi) şehri ve çevresinin Rusya'ya iadesini öngören madde Türkler tarafından şiddetle reddedilebilir ve bu istek savaşı bitirmek yerine uzatılabilir.”*¹⁰⁸ Mektuptan anlaşıldığı gibi Rusya, daha önce Potemkin tarafından sunulan şartların neredeyse aynısını yeniden sunmuş ve bu kez Özi'nin kendisine verilmesini açıkça istemiştir. Bilindiği üzere Potemkin, Turla Nehri'nin sınır olmasını önermiş, Osmanlı Devleti de bu öneriyi uygun bulmayarak Rusya'dan fedakârlıkta bulunmasını istemiştir. Özi ile ilgili talebin Osmanlı tarafından kabul edilmeyeceğinden emin olan İngiltere, bunu Rusya'ya ifade etmiş ve durumun yeni bir savaşa neden olabileceğini, belki de baskı oluşturmak amacıyla özellikle belirtmiştir.

17 Temmuz tarihli mektuptan on gün sonra 27 Temmuz 1790 tarihinde II. Leopold, Prusya ve onun müttetikleri İngiltere ve Felemenk murahhaslarıyla bir

¹⁰⁶ NA, LPA, Reference: HL/PO/JO/10/7/898, s. 737-738.

¹⁰⁷ NA, LPA, Reference: HL/PO/JO/10/7/898, s. 740-741.

¹⁰⁸ NA, LPA, Reference: HL/PO/JO/10/7/898, s. 744-745.

araya gelerek Reichenbach Mutabakatı'nı imzalamıştı.¹⁰⁹ Böylece Avusturya, Rusya'yı bir kez daha yalnız bırakırken doğu sorununa ilişkin Avrupa Devletleri'nin çatışma ihtimalleri de ortadan kalkmıştı.¹¹⁰ Bu mutabakatın en önemli sonucu, Avusturya cephesinin kapanma yolunu açmış olmasıydı. Reichenbach Mutabakatı'ndan sonra 17 Ağustos 1790 tarihinde İngiliz dışişleri bakanı, Petersburg'daki elçi Whitworth'a yazdığı mektupta; İngiltere'nin, Osmanlı-Rus savaşının sonuçlanmasını ümit ettiği ve bunun gerçekleşmesi için Rusya'yı ikna etme çabalarının bütün samimiyetle devam edeceği belirtilmişti.¹¹¹ Gönderilen bu mektuba 27 Ağustos 1790 tarihinde verilen cevapta; Rusya'nın Reichenbach kararları hakkında bilgi sahibi olduğu, yaşanan sorunları bitirmek ve sürecin uzamasını engellemek amacıyla imparatoriçenin elinden gelen her şeyi yaptığı vurgulanmış, bundan sonra Osmanlı'ya karşı yalnız mücadele etmekten çekinilmeyeceği ve sunulan şartlardan asla taviz verilmeyeceği çok sert olmayan bir üslupla ifade edilmişti. Ayrıca Rusya'nın bu süreçte düşmanın sebep olduğu bütün kayıpların kendisine tazminat hakkı sağladığını belirtmesi de yeni bir talebin dile getirilmesiydi. Kalıcı barışın sağlanması için imparatoriçenin taleplerinin kabul edilmesi ve İngiltere kralının tarafsız davranmasının gerektiğinin altı özellikle çizilmişti. İmparatoriçe tarafından sunulan önerilerin daha önce St. James kabinesiyle paylaşıldığı, kabinenin önerileri gayet makul ve akla yatkın bulunduğu belirtilmesi belki de emsal göstererek İngiltere kralı üzerinde baskı oluşturup onu ikna etme çabasıyla alakalıydı. İngiltere kralının, imparatoriçenin dostça tavırlarını göz önünde bulundurup, kendisiyle aynı şekilde davrandığı durumda ilerlemenin sağlanabileceği hatırlatılıp mektup sonlandırılmıştı.¹¹² Diğer mektuplara oranla daha uzun yazılan bu mektup, Rusya'nın öneriler konusundaki tavrını net bir şekilde göstermektedir. Rusya'nın, sunduğu önerilerin kabulüyle barışın sağlanabileceğini söylemesi ve arabulucu devletlerin desteklerini çekme endişesi taşımadan yalnız kalabileceğini belirtmesi kararlılığının boyutunu göstermesi açısından önemlidir. Bu dayatma boyutuna varan kararlılığının altında şüphesiz Osmanlı'ya karşı kazandığı askeri başarılar önemli rol oynamaktaydı. Rusya'nın, savaş alanında kazandığı başarılarını avantaja çevirmek amacıyla tazminat konusunu gündeme getirmesi kuvvetle muhtemel Osmanlı Devleti'ni ekonomik alanda zorlama isteğinden kaynaklanmaktaydı.

Rusya, Osmanlı Devleti ile istediği şartlarda bir anlaşma yapabilmek için onun müttefikleri olan İngiltere ve Prusya'yı ikna etmesi gerektiğinin

¹⁰⁹ Uzunçarşılı 1988, 568-569; Zinkeisen 2011, VI; 535-546; Jorga 2005, V; 90-91; *Katerina Tarihi* 2010, 185-188; BOA, HAT, 152/6402/C (29 Z 1204/9 Eylül 1790).

¹¹⁰ Shaw 2008, 74.

¹¹¹ NA, LPA, Reference: HL/PO/JO/10/7/898, s. 746-747.

¹¹² NA, LPA, Reference: HL/PO/JO/10/7/898, s. 751-754.

farkındaydı. Bundan dolayı İngiltere ile sürekli iletişim halinde olmasına rağmen Prusya ile aynı anda iletişim kurmamıştı. Yine de Kont D'osterman, Nesselrode kontuna yazdığı bir mektupla, Rusya'nın isteklerini Prusya'ya iletmişti. Mektupta şu ifadeler yer almaktaydı; “*imparatoriçemiz şüphesiz ki Prusya majestelerinin Avrupa barışını sağlamak için yaptığı hizmetleri unutmadı. Hatırlatmak isteriz ki kraliçemiz, Reichenbach'da dostça yapılan düzenlemeleri büyük bir keyifle izlediği gibi Prusya majestelerinin Osmanlı barışı için önerilerini de dikkatle dinleyip önemseyecektir. İmparatoriçemiz, her fırsatta savaşların yol açtığı felaketlere son vermek istediğini açıkça gösterdiğinden takdir-i ilahî onun dualarını kabul etmiş ve İsveç kralıyla barış imzalamıştır. Şunun da bilinmesini isteriz ki Osmanlı Devleti ile olan savaş son bulmaz ise bu imparatoriçemizin hatası olmayacaktır. Çünkü imparatoriçemiz savaşın durması için isteklerini zaten ılımlı bir hale getirmiştir. Şöyle ki; Rus askerleri tarafından ele geçirilen yerler barışın sağlanması adına iade edilecektir. Rusya'nın bu savaşta uğradığı zararın karşılanması konusunda istediği güvenceler için sebep sunmaya bile gerek yoktur. Bu atmış olduğumuz adımlardan sonra barış süreci Osmanlı Devleti'nin atacağı adımlara bağlıdır. Müzakere sürecinin devam etmesi için Osmanlı Devleti tıpkı imparatoriçemiz gibi ılımlı tavır takınmalıdır. İmparatoriçemiz, Prusya kralının bu konuya müdahil olmasını önemsemekte, kralın verdiği güvencelere, tarafsızlığa ve dost tutuma sonsuz güven duymaktadır. Prusya ve İngiltere'nin arabuluculuğu barış için öne sürülen şartlara bizlerin ikna edilmesiyle başarıya ulaşacaktır.*”¹¹³

Rusya'nın bu süreçte hem İngiltere'ye hem de Prusya'ya gönderdiği mektuplara bakıldığında verilmek istenen mesajın ortak olduğu görülmektedir. Rusya her defasında arabulucu devletlerin adalet ve dostluğuna duyduğu güveni ön plana çıkarmakta, kendi önerilerinin Avrupa siyasi dengesini bozmadığını tekrar tekrar ifade etmektedir. Yine savaşın çıkmasının ve uzun süreden beri devam etmesinin sorumluluğunu Osmanlı Devleti'ne yükleyerek zararlarının telafisini kendisine hak görmektedir. Barışın hayata geçirilmesini Osmanlı Devleti'nin atacağı adımlara bağlaması da sunduğu şartlar konusunda değişikliklere açık olmadığını göstermektedir. Bütün bunlar göz önüne alındığında barış yapma işinin taraflardan ziyade aracı devletlere kaldığı aşikârdı. Bu arada 31 Ekim 1790 tarihinde Rusya, İngiltere'ye Türklerin hastalıklı emellerinin yakında Rusya'yı yeni bir savaşın içine çekeceği, eğer Özi talebi gerçekleşmezse Rusya'nın ele geçirdiği yerleri geri vermekten vazgeçeceği mesajını iletmişti.¹¹⁴ İngiltere bu mesaja; Rusya'nın Özi konusundaki ısrarını anlamada zorlandığını, bu ısrarın Osmanlı istekleriyle

¹¹³ NA, LPA, Reference: HL/PO/JO/10/7/899, s. 759-762.

¹¹⁴ NA, LPA, Reference: HL/PO/JO/10/7/899, s. 768-770.

karşılaştırıldığında genel çerçevede bir uzlaşma zeminini bile çok zorlaştırdığını ifade ederek karşılık vermişti. İngiltere ayrıca imparatoriçenin bir taraftan arabuluculuk tekliflerini reddederken diğer taraftan barış çabalarını destekleyici söylemlerini çelişkili bulduğunu da cevabına eklemişti.¹¹⁵

Ziştovi görüşmelerinin devam ettiği Aralık ayında Frederick William 90 bin kişilik bir ordu hazırlarken, Rus çariçesi bu tehdide karşı Livonya ve Beyaz Rusya'dan asker toplamaktaydı. Aynı süreçte İngiltere, Rusya'ya *statiko*'ya dayalı bir anlaşmaya varılması yönündeki kararlılığını bildirdi. 1791 Şubat ayında Üçlü İttifak devletlerine Rusya'nın elde ettiği kazanımları Osmanlı Devleti'ne geri vermesi konusunda Danimarka'nın iyi niyet girişimi iletildi. Katerina, *status quo*'yu imparatorluğunun onuru ve güvenliği için kabul etmedi ancak değiştirilmiş bir *status quo*'yu kabul edilebileceğini belirterek Danimarka'nın arabuluculuğuna yeşil ışık yaktı. Buna göre Katerina, Özi bölgesi haricinde fethettiği toprakların çoğunluğunu Osmanlı'ya geri verecekti. Danimarka, Özi'den Turla'ya kadar uzanan bölgenin tahkim edilmemesi şartıyla Rusya'ya verilmesini önerdi.¹¹⁶ Fakat taraflar bu öneriyi reddetti.¹¹⁷ Üçlü İttifak'ın asıl amacı bir çözüme ulaşmak olduğu için 26 Mayıs günü İngiliz elçisi Withworth ve Prusya elçisi Goltze tarafından Petersburg'a bir önerge sunuldu. Önergede şu ifadeler yer almaktaydı; “*Avusturya-Osmanlı ateşkesinin yapılması bizi mutlu etmiştir. Rusya tarafından Özi (Aksu'dan Turla'ya kadar olan bölge) ile çevresi şart koşulmuş ve buna güvenlik sorunu gerekçe gösterilmişti. Fakat şu anki duruma bakıldığında Türkiye'nin böyle bir güvenlik şartına Rusya'dan daha çok ihtiyacı vardır. Bu konunun Türkiye'nin güvenliği, barışın inşası ve Avrupa'nın huzuru için çok önemli olduğunu düşünmekteyiz. Bizler belirtilen prensiplerin uygulanması ve genel huzurun sağlanması konusunda elimizden gelen her şeyi yapmaya hazırız.*”¹¹⁸ Sunulan bu önerinin Potemkin aracılığıyla Rus imparatoriçesine kabul ettirilmesi beklenmekteydi¹¹⁹ ancak Rus hükümeti, durumu mütalaa ettikten sonra cevap vermeyi uygun buldu.¹²⁰ Bu arada Rusya'dan 17 Haziran'da değerlendirme niteliğinde bir not geldi. Gelen notta; arabulucu devletlerin, Osmanlı Devleti'nin güvenliğinin sağlanıp müzakerelere aracı olarak dâhil edilmesi önerisine gönderme yapılarak imparatoriçenin barış önerileri sunmaktan ve cömertlikten yorulduğu ifade

¹¹⁵ NA, LPA, Reference: HL/PO/JO/10/7/899, s. 779-780.

¹¹⁶ Cevdet Paşa V; 307-312; Shaw 2008, 89.

¹¹⁷ Bundan sonra Özi kalesinin yıkılarak teslimi önerilmiş, Prusya kralı öneriyi *sükût-u tam ihtiyar* ile karşılamıştı. Bkz. BOA, AE. SSLM. III, 188/11335-3 (16 N 1205/19 Mayıs 1791).

¹¹⁸ NA, LPA, Reference: HL/PO/JO/10/7/899, s. 777-778.

¹¹⁹ Ziştovi'deki murahhaslar tarafından gelen gazete tercümesi suretinde durum ayrıntılı ifade edilmiştir. Bkz. BOA, AE. SSLM. III, 426/24425 (23 N 1205/26 Mayıs 1791).

¹²⁰ BOA, HR. SYS. 00203/000002 (3 Temmuz 1791).

edilmiş ve şöyle devam edilmiştir; “tüm dünyanın bildiği gibi saldırıya uğrayıp provoke edilen Rusya, dört yıllık külfetli bir savaşta zafer kazanmış ve imparatoriçemiz Osmanlı egemenliğinde olan birçok bölgenin de imparatoriçesi olmuştur. Uluslararası hukuk çerçevesinde imparatoriçemiz fethettiği yerleri elinde tutabilirdi (bunların hepsi bile verilen kaybı karşılamaya yetmez). Fakat o alçakgönüllü ve adaletli olduğundan bu avantajlardan vazgeçip istikrarlı ve uzun süreli bir barışın sağlanması için yeni sınırların çizilmesine razı geldi. Yeni çizilecek sınırlar, Osmanlı Devleti’nin güvenliğini tehdit etmekten uzak olup aksine tüm sorunları ve çatışmaları ortadan kaldıracaktır. Zira şu anki sınırlar, kargaşaya ve uzun savaşlara sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla Turla Nehri iki tarafın eşit güç sahibi olmasını sağladığından imparatoriçemiz sınırın bu şekilde olmasında ısrar etmektedir. Bu sınır, Avrupa’da huzurun sağlanması açısından da en makul çözüm olacaktır.”¹²¹ Rusya’nın bu değerlendirme notu kesin cevap olmasa da onun vereceği kesin cevap hakkında birçok ipucu içermektedir.

Arabulucu devletler, gelen nota binaen Rusya’nın olumsuz cevap vereceğine kanaat getirince 29 Haziran’da İngiliz elçisi Whitworth, İngiliz özel elçisi Fawkener ve Prusya elçisi Goltze aracılığıyla Petersburg’a üç öneri içeren yeni bir bildirme sundu. Yeni bildirme şu ifadeleri içermektedir; “Arabulucu devletler, Danimarka tarafından sunulan önerilere Rusya’nın gösterdiği tavırdan güç alarak imparatoriçenin barışa sıcak baktığını ve Buğ’dan Turla’ya kadar olan Özi bölgesinin tarafsız bölge olarak kalmasını kabul edeceğini düşünmektedir. Bu düşünce iki tarafın barış için yapacağı en iyi şeydir; çünkü Rus ölçü birimi *werst* ile 200 *werst* uzunluğunda ve iki nehir arasında kalan bölge taraflar için güvenilirdir. Zira Buğ Nehri’nin doğu kıyısını güçlendirmek Ruslara avantaj sağlarken, Turla Nehri’nin batı kıyısını güçlendirmek de Türklere avantaj sağlayacaktır. Uzlaşma yolunda eğer imparatoriçe sunmuş olduğumuz bu öneriyi kabul ederse bunu gidip Türklere de sunacağız. İkinci önerimiz ise Özi ve çevresi Rusya’ya verilirken, Türkiye’ye de Turla’nın doğu kıyılarından Teligol Nehri civarının verilmesidir. Arabulucu devletler, Osmanlı Devleti için çok tehlikeli olsa bile Turla Nehri’nin iki kıyısının güvenliğinin ona bırakılması şartıyla Özi bölgesini Rusya’ya bırakma konusunda onu ikna edebilir. Eğer bu sunmuş olduğumuz şartları kabul etmezseniz size son bir öneri daha sunacağız. Son önerimiz; Osmanlı’ya Buğ’dan Turla’ya kadar olan Özi bölgesini Rusya hâkimiyetine bırakmasını ve bunun karşılığında da Rusya’nın Özi’de bulunan kale vb. savunma amaçlı her ne varsa yıkacağını, ileride bu anlamda asla bir şey inşa etmeyeceğinin ve Dinyester (Turla)’da özgür dolaşım hakkı tanıyacağını garantisini vereceğiz. Bu hususta bu antlaşmaya

¹²¹ NA, LPA, Reference: HL/PO/JO/10/7/899, s. 782-785.

imparatoriçe başka şeyler eklemek isterse biz o şartları da Osmanlı'ya sunup ikna etmeye çalışacağız.”¹²²

Arabulucu devletlerin sunduğu bu üç öneriye Rusya 9 Temmuz'da yazdığı bir mektupla cevap vermişti. Bu mektupta; imparatoriçeye savaşın yükünün çok ağır olduğu, gösterilen bunca gayret ve başarının ufak da olsa bir karşılığının olması gerektiği ifade edildikten sonra uzlaşma için sunulan üç önerinin ilk ikisinin adaletli olmadığı, sadece üçüncü öneri üzerinden müzakereleri yürütülebileceğini belirtilmişti. Rus imparatoriçesi, üçüncü önerinin Osmanlı tarafından kabulü durumunda; Özi bölgesindeki kale vb. savunmaları yıkacağını ve bunları bir daha asla inşa etmeyeceğini garanti etmekteydi. Bu güvenceye ek olarak Osmanlı söz konusu bölgeyi Rusya'nın egemenliğine bırakırsa İmparatoriçe, Türklere bu bölgede bir kıyıyı kendilerine ayırmalarına, eskiden inşa ettikleri kaleleri muhafaza etmelerine ve yenilerini inşa etmelerine izin verecekti. İmparatoriçe ayrıca Osmanlı'nın Dinyester'de serbest dolaşım hakkını da hiçbir şekilde engellemeyeceğini aksine karşı tarafın haklarını koruyacağını garantisini de vermektedir.¹²³

Rusya tarafından gelen bu olumlu haberden sonra arabulucu devletler, 22 Temmuz'da Rusya'ya barış görüşmelerine temel oluşturacak son bir bildirme daha sunmuşlardı. Bu bildirmede; barış sağlanması durumunda Rusya'nın Osmanlı'ya ait toprakları eksiksiz iade edeceği bilgisini Osmanlı Devleti'ne iletcekleri, öneriyi değerlendirmek için ona dört ay süre verecekleri ve eğer öneri reddedilirse aradan çekilecekleri bilgisi yer almaktaydı.¹²⁴ Böylece Aksu ve Turla nehirleri arasında kalan bölgenin Osmanlı'nın savaş sırasında kaybettiği bütün yerlerin iade edilmesi koşuluyla Rusya'ya bırakılması konusunda arabulucu devletler Rusya ile anlaşmıştı. Bir başka ifadeyle arabulucu devletlerin Rusya ile sürdürdüğü yoğun yazışma trafiğinin sonunda barış görüşmelerinin temeli oluşturulmuş oldu.¹²⁵

III. Selim, “... askerimizin adem-i sebatı hasebiyle Moskoğlu ile vakte göre musalaha ehven görünüyor ancak Turla'dan hudud-ı Özi düşmanda kaldığı surette memalik-i İslami'ye ve Karadeniz de emniyet nasıl olabilir? bu sene şu bizim askerimizi cenk ettirmenin ve bir galibiyet tahsil etmenin tarîkine bakmak ve buna bir çare bulup orduya yazmak iktiza eder” şeklindeki sözlerle Ruslara karşı mücadeleye devam etmek istediğini açıkça ifade etmişti.¹²⁶ Padişahın bu düşüncesine paralel olarak bütün askerinin Haziran ayında Rusya

¹²² NA, LPA, Reference: HL/PO/JO/10/7/899, s. 791-794.

¹²³ NA, LPA, Reference: HL/PO/JO/10/7/899, s. 801-805.

¹²⁴ NA, LPA, Reference: HL/PO/JO/10/7/899, s. 811-814.

¹²⁵ Anlaşmanın şartları, aracı devlet elçileriyle Rusya vekili arasında kararlaştırılmıştı. Bkz. BOA, HAT, 148/6221A (29 Z 1206/18 Ağustos 1792); Shaw 2008, 88-89.

¹²⁶ BOA, HAT, 1007/42230 (29 Z 1206/18 Ağustos 1792).

üzerine yapılacak seferde hazır bulunması için gerekli tedbirler alınmış, Prusya'dan da ittifak gereği askeri destek istenmişti.¹²⁷ Bu sırada Prusya ve İngiltere tarafından teklif edilen şartlar, meşveret meclisinde görüşülmüş ve askerinin içerisinde bulunduğu gayretsizliğe dikkat çekilmişti. Ayrıca sunulan şartları kabul etmekten başka bir alternatif olmadığı aksi durumda düşmana fırsat verileceğinden işlerin daha da kötüye gideceği dile getirilmişti.¹²⁸

III. Selim, 15 Temmuz günü Zıştovi'deki temsilcilerine, oradaki müzakereler biter bitmez Ruslarla da benzer görüşmelerin başlatılması talimatını vermişti.¹²⁹ Bu talimatın ardından 27 Ağustos 1790 tarihinde Osmanlı Devleti, Avusturya'yla barış yapmaya karar vererek¹³⁰ Reichenbach Mutabakatı çerçevesinde 8 Eylül 1790'da Yergöğü Mütarekesi'ni, 4 Ağustos 1791'de de Zıştovi Antlaşması'nı imzalamıştı.¹³¹

III. Selim, Prusya ve İngiltere'nin Rusya ile yaptığı görüşmelerden habersiz Serdar-ı Ekrem Yusuf Paşa'ya bir hatt-ı hümayun göndererek Rusya ile barış yapabileceğini bildirmişti. Bunun üzerine Yusuf Paşa, Rus mütarekesine Ahmet Vasıf Efendi'yi görevlendirmiş, özellikle Kaynarca Sulhu ve sonrası yapılan muahedelerin geçerli sayılması, Eflak ve Boğdan'ın Osmanlı'ya verilmesi ve Turla'nın sınır kabul edilmesi konularında dikkatli olmasını tembihlenmişti. Vasıf Efendi, bu konuların yeniden düzenlenmesinde oldukça ısrarcı davranmışsa da netice elde edememişti. Fakat belirtilen konular dışındaki diğer konularda mutabakata varılmış, Vasıf Efendi gelişmeleri Yusuf Paşa'ya yazarak ne yapması gerektiğini sormuştu.¹³²

VII. Rus Cephesinin Kapanması ve Yaş Antlaşması

İngiltere ve Prusya, Osmanlı Devleti'ne sulh esaslarını sunmuşlardı. III. Selim, sunulan esasların meclis-i şura'da görüşülmesini ve devlete hayırlısı ne ise ona göre karar verilmesini istedi.¹³³ 22 Haziran 1791 tarihinde toplanan mecliste etraflıca yapılan tartışmalarda bu fırsatın kaçırılmaması düşüncesi öne çıktı.¹³⁴ Sulh kararının çıkmasında müttefik devletlerin desteklerini çekecekleri endişesi etkili olmuşsa da asıl neden Osmanlı askerlerinin, Maçin'deki yenilgisi olmuştu. Neticede Rusya ile 31 Temmuz 1791 tarihinde dört maddeden oluşan

¹²⁷ BOA, HAT, 176/7699 (25 B 1205/30 Mart 1791).

¹²⁸ BOA, HAT, 1007/42230 (29 Z 1206/18 Ağustos 1792).

¹²⁹ Shaw 2008, 89.

¹³⁰ BOA, HAT, 148/6227 (15 Z 1204/26 Ağustos 1790).

¹³¹ Cevdet Paşa, V; 313-327; Beydilli 2013a, 44; 469.

¹³² Cevdet Paşa, V; 158-161.

¹³³ Bu şartlar için bkz. BOA, HAT, 1009/42400A (29 L 1205/24 Temmuz 1791).

¹³⁴ HAT, 1009/42400B (23 L 1205/25 Haziran 1791).

sekiz aylık Kalas Mütarekesi imzalandı.¹³⁵ Mütarekenin ardından III. Selim samimiyet ve iyi niyet göstergesi olarak savaşın başından beri İstanbul'da tutuklu bulunan çok sayıdaki Rus tüccarını serbest bırakmış, aynı şekilde Rus tarafı da birçok Müslüman esiri salıvermişti.¹³⁶

Kalas Mütarekesi'nden sonra Hacı Mustafa Efendi aracılığıyla Potemkin, Rilben ve Ribas'a hediyeler gönderilmiş aynı şekilde Potemkin de Pod Polkonik vasıtasıyla hediyeler göndererek karşılık vermişti. Bu protokol seremonisinin ardından Hoş kasabasında ikamet için yeterli konak bulunmadığından görüşmelerin Yaş kasabasında yapılmasına karar verildi.¹³⁷ Barış görüşmelerine Osmanlı Devleti adına Zıştovi görüşmelerine katılan Abdullah Berri Efendi birinci, İsmet İbrahim Bey ikinci ve Dürri Mehmed Efendi'nin üçüncü murahhas, Mehmet Avni Efendi'nin mükâleme kâtibi, Mehmed Said Galib Efendi'nin de vaka kâtibi olarak katılmalarına karar verilmişti.¹³⁸ Rusya adına da General Samoylof, donanma komutanı Ribas ve Boğdan ordu komutanı Serço'nun katılması kararlaştırılmıştı.¹³⁹

Toplam on beş toplantı halinde sürdürülen görüşmelerin ilk oturumu 10 Kasım 1791 tarihinde gerçekleşti. 21 Kasım'daki üçüncü oturumda Rus heyeti tarafından önceden hazırlanmış on iki maddelik barış taslağı üzerinden müzakereler sürdürüldü.¹⁴⁰ Barış müzakereleri başladığında Rus murahhaslar, Turla Nehri'nin sınır kabul edilmesi konusunda uzlaşmaya varılmadan diğer maddelere geçmeyeceklerini söyleyip¹⁴¹ daha önceki görüşmelerde dile getirmedikleri savaş tazminatı¹⁴², Kuban meselesi ve Garp Ocakları (Fas, Cezayir, Tunus) konusunda sorun çıkarmaya yöneldiler.¹⁴³ Bu maddeler hariç diğer 10 madde üzerinde herhangi bir sorun yaşanmadan kısa sürede uzlaşmaya

¹³⁵ Shaw 2008, 89; BOA, HAT, 1009/42401H (29 Z 1206/18 Ağustos 1792); Mütarekenin maddeleri için bkz. BOA, A.DVNS. NMH.d., No: 9, s. 281-282; M. Said Galib, IV; 5; Kuzucu 2013, 268-269.

¹³⁶ Shaw 2008, 90.

¹³⁷ BOA, HAT, 146/6137 (19 M 1206/18 Eylül 1791).

¹³⁸ Beydilli 2013b, 43; 344; BOA, HAT, 146/6144 (Gurre-i M 1206/ Eylül 1791); BOA, HAT, 147/6196 (28 Z 1205/28 Ağustos 1791).

¹³⁹ BOA, HAT, 147/6196 (28 Z 1205/28 Ağustos 1791); BOA, A.DVNS. NMH.d., No:9, s.282-283.

¹⁴⁰ BOA, HAT, 147/6210-A (9 R 1206/6 Aralık 1791); *Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Rûznâme*, 52; Osmanlı Devleti'ne sulhtan başka çare kalmadığından görüşmelere başlandığı ifade edilmektedir. Bkz. Cevdet Paşa, V; 242; On iki madde için bkz. M. Said Galib, IV; 28-31; Beydilli 2013b, 344.

¹⁴¹ BOA, HAT, 147/6210-A (9 R 1206/6 Aralık 1791); M. Said Galib, IV; 47-48.

¹⁴² Maddelerin ortak özeliği Katerina'nın sulh isteğidir. Avrupa'da barışın sağlanması için tazminat sulha feda edilmişti. Bkz. BOA, HAT, 30/1401 (29 Z 1204/9 Eylül 1790).

¹⁴³ Cevdet Paşa, V; 242.

varıldı.¹⁴⁴ Rusların sonradan ortaya attıkları konulara dair teklifler, merkezde düzenlenen meşveret meclislerinde görüşülmüş ve sakıncaları ayrıntılı izah edilmişti.¹⁴⁵ Ancak Rus murahhaslar, belirlenen şartlar dışında hareket etmeye yetkili olmadıklarını söyleyip ısrarlarına devam etmişlerdi. Özellikle Cezayir maddesi görüşülürken Avusturya'ya bu konuda müsamahakâr davranılırken neden kendilerine davranılmadığını gündeme getirerek polemik yaratmaya çalışmışlardı.¹⁴⁶ Rus murahhasların ısrarlı tavırları nedeniyle tartışmalı konuların Yusuf Paşa ve Kont Bezborodko arasında görüşülerek halledilmesi kararı alındı.¹⁴⁷ III. Selim, Ruslar'ın Turla maddesindeki ısrarlarını ve ellerinde kalan yerlerin istihkâmsızlaştırılmasına karşı çıkmalarını, "*bizde asker yok, kudret yok, bunu biliyorlar*" sözleriyle değerlendirmiş ve devletin içinde bulunduğu duruma dikkat çekmişti.¹⁴⁸ Görüşmeler devam ederken Osmanlı merkezi yönetimi, Rusya'ya güvenmediğinden savaşın yeniden başlama ihtimaline karşı harp hazırlıklarına devam etmişti.¹⁴⁹

Ruslar, tazminat konusundan vazgeçmeyeceklerini ve eğer bu madde reddedilirse mütarekenin feshedileceğini söylemişlerdi. Bu konu meşveret meclisinde tartışılmış ve hazineye para olmadığına dikkat çekilerek uygun ve uzun vadeli taksitler halinde ödenmesi şartıyla bu maddenin kabul edilmesi kararlaştırılmıştı.¹⁵⁰ Bu karardan Rusya'nın habersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Zira 7 Ocak'ta yapılan müzakere toplantısında, Rusya'nın güvenlikle ilgili sorununun Osmanlı Devleti tarafından temin edildiğini söyleyen Bezbrodko, çarichenin savaş tazminatı maddesinden vazgeçtiğini duyurmuştu.¹⁵¹ Yani Rusya, tazminatı sulha feda ettiğini ifade etmişti.¹⁵² Garp Ocaklarına dair de bazı düzenlemeler yapıldı. Buna göre; Garp Ocakları tarafından Rus ticaret gemilerine yapılacak saldırılarda Osmanlı Devleti, Rusların uğradıkları zararı telafi etmek için Garp Ocaklarına baskı yapacak, zarar telafi edilmezse bu zararı kendisi karşılayacaktı.¹⁵³ Üzerinde sorun yaşanan diğer bir konu Kuban sınır

¹⁴⁴ Altıncı ve yedinci maddeler hariç diğer maddelerde uzlaşmış, 50.000 kuruş Rusya'daki esirlere yardım gönderilmiştir. Bkz. BOA, HAT, 144/6062 (2 Ca 1206/28 Aralık 1791).

¹⁴⁵ Cevdet Paşa, V; 243.

¹⁴⁶ BOA, HAT, 147/6210-A (9 R 1206/6 Aralık 1791); M. Said Galib, IV; 50 ve 53.

¹⁴⁷ *Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Rûznâme*, 55-57; M. Said Galib, IV; 51.

¹⁴⁸ M. Said Galib, IV; 74.

¹⁴⁹ BOA, C. AS, 494/20648 (20 R 1206/11 Mart 1792); BOA, C. AS, 494/20644 (14 CA 1206/9 Ocak 1792); BOA, C. HR, 136/06798-3 (17 Za 1206/7 Temmuz 1792); BOA, C. HR, 42/02088 (Evail-i Ra 1206/Ekim 1791).

¹⁵⁰ M. Said Galib, IV; 134.

¹⁵¹ Beydilli 2013b, 346-347.

¹⁵² BOA, HAT, 30/1401(29 Z 1204/9 Eylül 1790).

¹⁵³ BOA, HAT, 147/6210-A (9 R 1206/6 Aralık 1791); *Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Rûznâme*, 59.

meselesiydi. Daha önce taraflar bu nehrin sınır kabul edilmesi konusunda anlaşmış, ancak Rus heyeti sulh müzakerelerinde Kuban meselesini bu bölgede yaşayan kabilelere bağımsızlık verilmesi isteğiyle yeniden gündeme getirmişti. Bu talep, Osmanlı tarafından “eğer bu kabileler Rus tarafına geçip bir zarara sebep olurlarsa verdikleri zararlar Osmanlı tarafından karşılanıp suçlular da onun tarafından cezalandırılacaktır” şeklinde düzenlenerek kabul edildi.¹⁵⁴ Böylece Osmanlı-Rus görüşmeleri son şeklini alarak 10 Ocak 1792 tarihinde on üç madde ve bir hatimeden oluşan Yaş Antlaşması imzalandı.¹⁵⁵ Barış antlaşması her iki devlet lisanında yazılıp mübadele edilmiş ve Yusuf Paşa'nın 18 Ocak'ta verdiği senet ile de onaylanmıştı.¹⁵⁶ Neticede Rusya ile üç buçuk yıldır devam eden fiili savaş sona ermiş¹⁵⁷ ancak şartlar taraflarca tasdik edilene kadar ihtiyaten ordunun dağıtılmaması kararlaştırılmıştı.¹⁵⁸ Bu süreçte Mustafa Rasih Efendi, Rusya'ya büyükelçi tayin edilerek Rus imparatoriçesine bir name-i hümayun gönderilmiş ve antlaşmanın ilelebet huzuru sağlaması temennisinde bulunulmuştu.¹⁵⁹ Name-i hümayunun yanı sıra Mustafa Rasih Efendi'nin maiyetine genellikle meşrûfattan oluşan değerli hediyeler verilmiş¹⁶⁰ ve Rus büyükelçisinin İstanbul'a gelişi için gereken özen gösterilmişti.¹⁶¹

VII. Osmanlı Devleti ve Rusya'nın Antlaşmaya Karşı Tutumları

Yaş Antlaşması'nın imzalanmasıyla Osmanlı-Rus savaşı sona ermiş oldu.¹⁶² Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti, Kırım'ın Rusya'ya ilhakını tanıdı ve Özi Kalesi'ni Ruslara bıraktı. Ayrıca Turla Nehri iki ülke arasında sınır kabul edilirken Kafkaslar'da da Kuban Nehri sınır kabul edildi. Bu suretle Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı Devleti'ne kabul ettirilmiş şartlar daha da ağırlaştırılarak Osmanlı'ya yeniden kabul ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'nden üstünlüğü tescil ettirilmiş oldu.¹⁶³

¹⁵⁴ BOA, HAT, 147/6210-A (9 R 1206/6 Aralık 1791).

¹⁵⁵ BOA, A.DVN. DVE. d., 83/1, s. 190-193; BOA, A.DVNS. NMH.d., No: 9, s. 284-28; *Muâhedât Mecmûası*, 2008, IV; 4-13; Cevdet Paşa, V; 330-340; Ahmed Cavid 2004, 704-705; Erim1953, I; 187-194; Kuzucu 2013, 277-284.

¹⁵⁶ M. Said Galib, IV; 126-127; Beydilli 2013b, 347.

¹⁵⁷ BOA, C. HR, 69/03448 (29 C 1206/17 Şubat 1792).

¹⁵⁸ BOA, C. HR, 00026/01288 (12 Ca 1206/7 Ocak 1792).

¹⁵⁹ BOA, HAT, 1417/57917 (29 Z 1206/18 Ağustos 1792); BOA, HAT, 1416/57888 (29 Z 1206/18 Ağustos 1792).

¹⁶⁰ BOA, HAT, 950/40832 (29 Z 1207/7 Ağustos 1793); BOA, HAT, 950/40832A (12 C 1207/25 Ocak 1793).

¹⁶¹ BOA, C. HR, 47/2322 (29 C 1207/11 Şubat 1793).

¹⁶² Yalçınkaya 2002, 508; Uzunçarşılı 1988, 585; *Katerina Tarihi* 2010, 188.

¹⁶³ Kurat 1999, 291; Ragsdale 2006, 513.

Bu dönemde Avrupa'daki güç dengeleri değişmiş, uluslararası arenada hareketli dönemler yaşanmış, yabancı güçler Osmanlı'nın iç sorunlarına çok daha fazla müdahalede bulunma fırsatı yakalamışlardı. Üstelik Rusya Balkanlar'a daha fazla sokulmuş, Karadeniz'de daha fazla etkinlik göstermeye başlamıştı.¹⁶⁴ Rusya bu antlaşmayla elde ettiği arazilerin kıyısında ileride Karadeniz'de deniz kuvvetlerine merkez olacak Odessa limanını inşa ettirecek, bu durum yeni çatışmalara sebep olacaktı.¹⁶⁵ Rusya'nın Yaş Antlaşması'nda elde ettiği kazançlar, harpten önce Avusturya'yla planladığı Grek projesiyle tam anlamıyla örtüşmemekteydi. Dolayısıyla Rusya, Özi, Turla ve Prut arasındaki topraklarla yetinmek durumunda kalmıştı.¹⁶⁶

Osmanlı Devleti ise bu antlaşmayla hem toprak hem de geleceğe dair ümidini kaybetmişti. Bu savaşta ordularının geriliğini, zayıflığını ve kendi güçsüzlüğünü fark etmiş, devlete yeni düzen verme ihtiyacı su götürmez bir gerçek olarak ortaya çıkmıştı. Bu yeni düzen III. Selim'in ıslahatlarında hayat bulmaya çalışacaktı.¹⁶⁷

Genel olarak bakıldığında Yaş Antlaşması her iki tarafı da tatmin etmemişti. Çünkü Osmanlı Devleti ne Kırım ve Özi'nin kaybını ne de Karadeniz'deki Rus filosunun varlığını kabullenmişti. Rusya ise Özi Kalesi'ni alarak Karadeniz'e adım atmış olsa dahi henüz oradan dışarıya açılmamıştı. Kısacası Küçük Kaynarca Antlaşması gibi Yaş Antlaşması da yeni savaşlar başlayıncaya kadar taraflar arasında verilmiş kısa bir moladan başka bir şey değildi.¹⁶⁸

Sonuç

Osmanlı Devleti, 1787-1792 savaşlarında Rus cephesinde istediği başarıyı elde edememişti. Rusya'yla girdiği mücadelelerin hemen hemen hepsinde başarısız olmuş, Rus ordularının İstanbul'a ulaşması an meselesi haline gelmişti. Aynı süreçte Fransa'da ortaya çıkan ihtilal, bütün Avrupa'da siyasi dengelerin yeniden şekillenmesini sağlamıştı. Değişen siyasi dengeler Osmanlı Devleti'nin Rusya karşındaki çaresizliğine fırsat sunmuş, Rusya Avrupa'da daha fazla tepki çekmemek adına Osmanlı Devleti ile devam etmekte olan savaşa son vermek için harekete geçmişti. Osmanlı Devleti de Rusya'yla devam eden savaşın bitmesini istiyordu. Çünkü ona karşı ne karada ne de denizde mücadele edecek güce sahip değildi.

¹⁶⁴ Şahin, 2010, II; 305; Köse 1999; I; 548.

¹⁶⁵ Beydilli 1999, I; 72.

¹⁶⁶ Karal 2011, 20-21.

¹⁶⁷ Karal 2011, 20-21.

¹⁶⁸ Şirokorad 2009, 264.

İngiltere ve Prusya'nın Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumaya yönelik takındıkları diplomatik tavır ve arabulucu olarak gösterdikleri gayret, Osmanlı-Rus savaşının bitmesinde etkili olmuştur. Barış sürecinde özellikle İngiltere'nin, Rusya'yı Osmanlı Devleti'nin güvenliğini sağlayacak ve Avrupa siyasi dengesini bozmayacak bir anlaşmaya ikna etme çabası dikkat çekicidir. Bu anlamda İngiltere, Rusya'yla bazen gergin bazen de samimi içerikli çok sayıda yazışma yapmış, anlaşmanın imzalanmasına adeta yön vermişti. Bu çabanın perde arkasında kuşkusuz Hindistan Yolu'nun güvenliğini sağlama politikası vardı.

Arabulucu devletlerin yardımlarıyla Osmanlı Devleti, 10 Ocak 1792 tarihinde Rusya ile on üç madde ve bir hatimeden oluşan Yaş Antlaşması'nı imzaladı. Osmanlı Devleti, bu antlaşmayla Kırım'ın Rusya'ya ilhakını tanımış, Özi Kalesi'ni Ruslara teslim etmişti. Bu kazanımları elde eden Rusya ise bu antlaşmada umduğunu elde edememişti. Çünkü savaş öncesinde özenle tasarladığı Grek Projesi'ni hayata geçirememiş, Özi, Turla ve Prut arasındaki topraklarla yetinmek durumunda kalmıştı.

Osmanlı Devleti'nin Rusya karşısındaki başarısızlığı onu diplomasi alanında dışa açılmaya zorlamış, bundan sonra uluslararası ilişkilerden yararlanmaya daha fazla önem vermiştir.

KAYNAKLAR

I-Arşiv Belgeleri¹⁶⁹

- Ali Emiri Tasnifi, Sultan Selim III, (AE. SSLM. III)
Ali Emiri Tasnifi, Sultan Abdühhamid I, (AE. SABH. I)
Cevdet Askeriye (C. AS)
Cevdet Dâhiliye (C. DH)
Cevdet Hariciye (C. HR)
Cevdet Bahriye (C. BH)
Cevdet Saray (C. SM)
Hatt-ı Hümayun (HAT)
Divan-ı Hümayun Düvel-i Ecnebiye Kalemi (A.DVN. DVE.)
Mühimme Defteri (A. DVNS. MHM. d.)
Nâme-i Hümayün Defteri (A. DVNS. NMH. d.)
Mühimme-i Asâkir (A. DVNSASK. MHM. d.)
İbnülemin Hariciye (İE. HR)
Hariciye Nezareti Siyasi (HR.SYS)
National Archives, London Parliamentary Archives (NA, LPA.)

II- Kaynak Eserler

- Câvid Ahmed Câvid, *Hadîka-i Vekâyi'*, (haz. Adnan Baycar), TTK Yay., Ankara 1998.
Câvid Ahmed Cavid, *Osmanlı Rus İlişkileri Tarihi, Ahmed Cavid Bey'in Müntehabâtı*, (haz. Adnan Baycar), İstanbul 2004.
Cevdet Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, IV, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul 1309.
Cevdet Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, V, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul 1309.
Vâsîf Ahmet Vâsîf Efendi, *Mehâsinü'l- Âsâr ve Hakaikü'l- Ahbâr*, (haz. Mücteba İlgürel) Ankara, 1994.
Câbî Câbî Ömer Efendi, *Câbî Tarihi*, (haz. M. Ali Beyhan), TTK Yay., Ankara 2003.
Keskî Mustafa Keskî, *İbretnüme-yü Devlet*, (haz. Ahmet Öğreten), TTK Yay., Ankara 2002.
Nuri Paşa Mustafa Nuri Paşa, *Netâyic'ül-Vukuât*, IV, İstanbul 1307.
Katerina *Katerina Tarihi* 2010, (haz. Mehmet Mercan), Ankara.
Rûznâme *III. Selim'in Sırkâtibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Rûznâme*, (haz. V. Sema Arıkan) TTK Yay., Ankara, 1993.

¹⁶⁹ Belgelerin künyesi metin içerisinde verilmiştir.

1787-1792 Osmanlı Rus Savaşında Değişen Dengeler ve Yaş Antlaşması

- Said Galib Mehmed Said Galib, *Mükâleme Mazbatası*, C. IV, İstanbul 1854.
Muâhedât *Muâhedât Mecmûası*, I, TTK Yay., Ankara 2008.
Muâhedât *Muâhedât Mecmûası*, IV, TTK Yay., Ankara 2008.

III-Araştırma ve İncelemeler

- Acar 2004 Kezban Acar, *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi'ne Kadar Rusya Tarihi*, Nobel Yay., Ankara.
Acar 2014 Kezban Acar, *Ortaçağ'dan Sovyet Devrimi'ne Rusya*, İletişim Yay., İstanbul.
Aksan 2017 Virginia H. Aksan, *Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1870*, (çev. Gül Çağalı Güven), İş Bankası Yay., İstanbul.
Armaoğlu 2013 Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*,
Ataç 1952 A. Muhtar Ataç, *Rusya Tarihi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
Bağçeci 2014 Yahya Bağçeci, "İngiltere Başbakanı Genç William Pitt ve Özi Krizi", *Tarihin Peşinde*, Sayı:12, s. 359-379.
Bayram 2014 Ü. Filiz Bayram, *Enverî Târîhi: Üçüncü Cild (Metin ve Değerlendirme)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, (Yayımlanmamış Doktora Tezi),
Baysun 1997 M. Cavit Baysun, "Abdülhamid I", *İA*, I, M.E.B. Devlet Kitapları, Eskişehir, 73-76.
Berkok 1958 İsmail Berkok, *Tarihte Kafkasya*, İstanbul Matbaası, İstanbul.
Beydilli 1984 Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifâkı (Meydana Gelişi Tahlili-Tatbiki)*, İstanbul Üniversitesi Yay., No: 3264, İstanbul.
Beydilli 1999 Kemal Beydilli, "Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa", *Osmanlı Devleti Tarihi*, (IRCICA), C.I, İstanbul, s.64-135.
Beydilli 2009 Kemal Beydilli, "III. Selim", *TDV İA*, C.36, İstanbul, s. 420-425.
Beydilli 2013 Kemal Beydilli, "Ziştovi Antlaşması", *TDV İA*, C. 44, İstanbul, 467-472.
Beydilli 2013 Kemal Beydilli, "Yaş Antlaşması", *TDV İA*, C.43, İstanbul, s. 343-347.
Black 1994 J. Black, *British Foreign Policy in an Age of Revolutions 1783 1793*, Cambridge University Press, Cambridge.
Bronza 2010 Boro Bronza, "The Habsburg Monarchy and The Projects for Division of the Ottoman Balkans 1771-1788", *Empires and Peninsulas, Southeastern Europe between Karlowitz and the Peace of Adrianople 1699-1829*, (ed. Palamen Mitev vd.), Berlin, s. 51-62.

- Çıtırık 2014 Hacer Çıtırık, *4 Numaralı Name-i Hümayun Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi* (H. 1203-1206/M. 1788-1792), Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis.
- Danişmend 1994 İsmail Hamdi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.IV, Türkiye Yay., İstanbul.
- Erim 1953 Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, C. I, TTK. Yay.
- Goryanof 2006 Sergey Goryanof, *Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi*, (haz. Ali Ahmetbeyoğlu, İshak Keskin), Ötüken Yay., İstanbul.
- Gürsel 1968 Haluk F. Gürsel, *Tarih Boyunca Türk- Rus İlişkileri*, Ak Yay., İstanbul.
- Hosking 2011 Geoffrey Hosking, *Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, İletişim Yay., İstanbul.
- İnalcık 1992 Halil İnalcık, “Kırım”, *TDV İA*, XXV, İstanbul, 450-458.
- İnalcık 1999 Halil İnalcık, “Osmanlı-Rus İlişkileri 1492-1700”, İstanbul, 343-347.
- Jorga 2005 Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.V, (çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yay., İstanbul.
- Karal 1999 Enver Ziya Karal, *Selim III’ün Hatt-ı Hümayunları*, TTK. Yay., Ankara.
- Karal 2011 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, (Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Fermanı 1789-1856)*, I, TTK Yay., Ankara.
- Köse 1999 Osman Köse, “XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri”, *Osmanlı*, C.I, (ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara, s. 536-549.
- Krana Osmanlı- Rus Savaşları*, Selenge Yay., İstanbul.
- Kurat 2011 Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya (1798-1919)*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.
- Kurat 1999 Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917’ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.
- Kuzucu 2013 Serhat Kuzucu, *Kırım Hanlığı ve Osmanlı-Rus Savaşları 1787-1792*, Selenge Yay., İstanbul.
- Kuzucu 2012 Serhat Kuzucu, “XVIII. Yüzyıl Son Çeyreğinde Osmanlı Avusturya Siyasi İlişkileri ve Zıştovi Antlaşması (II. Josef ve II. Leopold Dönemi)”, *History Studies International Journal of History*, C. IV, Sayı: Özel Sayı, 251-261.
- Lee 2004 Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1494-1789*, (çev. Ertürk Demirel), Dost Kitapevi, Ankara.

1787-1792 Osmanlı Rus Savaşında Değişen Dengeler ve Yaş Antlaşması

- Meram 1969 Ali Kemal Meram, *Türk-Rus İlişkileri Tarihi*, Kitaş Yay., İstanbul.
- Mozgfesky 1935 Mozgfesky, *Rus Karadeniz Filosu Tarihi*, (çev. Fevzi Kurtoglu), İstanbul.
- Novoseltsev 1999 A. P. Novoseltsev, "XV. Yüzyıl İle XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Rus-Türk İlişkileri", *Türk Rus İlişkilerinde 500 Yıl*, (12-14 Aralık), TTK. Yay., Ankara, 73-78.
- Öztürk 2010 Mustafa Öztürk, "Batılı Devletlerin Osmanlı Üzerindeki Politikaları ve Bunun Osmanlı Dış Politikasına Etkisi (19. Yüzyıl)", *Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi II*, (ed. Mustafa Bıyıklı), Gökkuşbu Yay., İstanbul, 347-381.
- Potemkin 1812 Grigorii Aleksandrovich Potemkin, *Memoirs of The Life of Prince Potemkin*, London.
- Pritsak 1999 Omeljan Pritsak, "1491-1532 Yıllarında Osmanlı- Moskova İlişkileri", *Türk Rus İlişkilerinde 500 Yıl*, (12-14 Aralık), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 65-71.
- Ragsdale 2006 Hugh Ragsdale, "Russian Foreign Policy 1725 1815", *The Cambridge History of Russia, Imperial Russia 1689-1917*, Vol. II, (Edited by Dominic Lieven), Cambridge University Press, 504-529.
- Ramboud 1900 Alfred Ramboud, *Russia*, New York, 113-114.
- Schwarcz 2010 Iskxa Schwarcz, "The Loyal Ally: Russian Troops in the Army of Eugene of Savoy as a Historical Problem", *Empires and Peninsulas, Southeastern Europe between Karlowitz and the Peace of Adrianople 1699-1829*, (ed. Palamen Mitev vd.), Berlin, s.43-50.
- Riasanovsky ve Steinberg 2014 Nicholas V. Riasanovsky, Mark D. Steinberg, *Rusya, Tarihi*, (çev. Figen Dereli), İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Sertoğlu 2011 Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, Cilt V, TTK Yay.,Ankara.
- Shaw 2008 Stanford J. Shaw, *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*, (çev. Hür Güldü), İstanbul.
- Şahin 2010 Hasan Şahin, "Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya Yönelik Dış Politikası (18. Yüzyıl)" *Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi II*, (ed. Mustafa Bıyıklı), Gökkuşbu Yay., İstanbul, s. 281-307.
- Şirokorad 2009 A.B. Şirokorad, *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Tarihi*, C. VI, (çev. Nilüfer Epeçeli), Yeditepe Yay., İstanbul.
- Thomson 1947 Glaby Scott Thomson, *Catherina The Great and The Expansion of Russia*, Vol. II, London.

Zülfiye Koçak

- Uçarol 1993 Rifat Uçarol, “1787-1791,1792 Osmanlı-Rus, Avusturya Savaşları ve Sonuçları”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yay., C.XI, İstanbul, 221-246.
- Uçarol 2015 Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2014)*, Der Yay., İstanbul.
- Uzunçarşılı 1980 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Kaynarca Muahedesinde Sonraki Durum İcabı Karadeniz Boğazının Tahkimi”, *Bellekten*, C.XLIV, Sayı: 175, s. 511-533.
- Uzunçarşılı 1988 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/I, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.
- Yalçınkaya 2002 Mehmet Alaadin Yalçınkaya, “XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789)”, *Türkler*, XII, (ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara, 479-511.
- Yurdusev 1999 Esin Yurdusev, “Osmanlı İmparatorluğu, Rusya ve Hindistan Üçgeninde İngiltere’nin Boğazlar Politikası”, *Bellekten*, Cilt LXIII, Sayı: 237, s. 559-595.
- Yücel ve Sevim 1992 Yaşar Yücel - Ali Sevim, *Türkiye Tarihi IV*, Ankara.
- Zinkeisen 2011 Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. VI, (çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yay., İstanbul.